

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Bao Do

Vztahy mezi Čínou a územím Vietnamu za dynastií Qin a Západní

Han

Relationship of China and Vietnam Region during the Qin and

Western Han Dynasties

Praha 2013

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Jakobovi Maršálkovi, Ph.D. za vstřícnost a odborné vedení během konzultací. Mgr. Maximu Kucerovi jsem zavázán za cenné připomínky k metodice psaní a časovou investici. Mgr. Kataríně Feriančíkové děkuji za obětavost při knihovnických službách.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 16. 5. 2013

.....

Bao Do

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá politickými a kulturními vztahy mezi Čínou a územím Vietnamu v období dynastií Qín (221-207 př. n. l.) a Západní Hàn (206 př. n. l. - 9 n. l.). Hlavním cílem práce je podat přehled údajů dostupných k danému tématu v primárních pramenech a sekundární literatuře a posléze jej konfrontovat s výsledky moderního bádání, založenými především na pramenech archeologických. Za tímto cílem jsou v kapitolách 2 až 4 shrnuty údaje písemných pramenů a v kapitole 5 je na základě závěrů badatelů vycházejících z archeologických pramenů zhodnoceno, jak ty modifikují pohled starověkých textů.

Klíčová slova: Jiaozhi, Jiuzhen, Rinan, Nanyue, Zhao Tuo, Bắc thuộc, dynastie Qin, dynastie Han, čínská expanze, Čína

ABSTRACT

This bachelor thesis examines political and cultural relations between China and the Vietnam region during the Qín (221-207 B.C.) and Western Hàn (206 B.C. - A.D. 9) dynasties. The main objective of this thesis is to provide an overview of topically relevant information available from primary and secondary sources. This overview is subsequently compared with the results of modern research based mainly on archeological discoveries. In order to achieve these aims, chapters 2 and 4 summarize the written sources, and chapter 5 evaluates the conclusions of scholars who have examined the archeological evidence.

Keywords: Jiaozhi, Jiuzhen, Rinan, Nanyue, Zhao Tuo, Bắc thuộc, Qin dynasty, Han dynasty, Chinese expansion, China

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
1. ÚVOD	9
1. 1 Charakteristika použitých zdrojů	10
1. 2. 1 Primární prameny	10
1. 2. 1. 1 Shǐjì	11
1. 2. 1. 2 Hànsū	13
1. 2. 1. 3 Hòu Hànsū	14
1. 2. 1. 4 Pozdější čínské a vietnamské prameny	15
1. 2. 2 Sekundární literatura	16
2. MÝTICKÉ OBDOBÍ VIETNAMSKÉHO NÁRODA.....	18
2. 1 Dynastie Hồng Bàng.....	18
2. 2 Království Âu Lạc	21
3. NÁNYUÈ	25
3. 1 Invaze dynastie Qín na jih	25
3. 2 Generál Zhào Tuō a založení státu Nányuè.....	27
3. 2. 1 Zánik království Âu Lạc - spor o poloze komandérie Xiàng.....	28
3. 2. 1. 1 Zastánci pozdějšího roku zániku království Âu Lạc	28
3. 2. 1. 2 Zastánci dřívějšího roku zániku království Âu Lạc	30
3. 2. 2 Zhào Tuō se podřizuje císaři Gāo huángdìmu.....	31
3. 2. 3 Spor s císařovnou vdovou Lǚ.....	32
3. 2. 4 Komandérie Jiāozhǐ a Jiǔzhēn	33
3. 2. 5 Konec vlády Zhào Tuōa	34
3. 2. 6 Význam postavy generála Zhào Tuōa.....	35

3. 3 Dynastie Zhào do zániku Nányuè	36
3. 3. 1 Zhào Hú a Zhào Yīngqí.....	37
3. 3. 2 Vzpoua prvního ministra Lǚ Jiāa a zánik Nányuè.....	38
3. 4 Důsledky kontaktu s čínskou kulturou za dynastie Zhào.....	40
4. OBDOBÍ PRVNÍ ČÍNSKÉ NADLVÁDY (111 PŘ. N. L. - 40 N. L.)	41
4. 1 Administrativní opatření a začátek procesu sinizace	41
4. 2 Začátek procesu sinizace za dynastie Východní Hàn	42
4. 3 Povstání sester Trung.....	44
4. 4 Důsledky povstání sester Trung.....	46
5. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY	48
6. ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	53
PŘÍLOHY	57
A) Mapa jižní Číny za dynastie Qín.....	57
B) Mapa prefektury Jiāozhōu za dynastie Západní Hàn.....	58
C) Mapa současné ČLR	59
D) Místní lampa z Jiāozhǐ z období po roce 43 n. l.....	60

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ĐVSKTT	<i>Đại Việt sử ký toàn thư</i>
čín.	čínsky
ČLR	Čínská lidová republika
HS	<i>Hànshū</i> 漢書
HHS	<i>Hou Hànshū</i> 後漢書
SJ	<i>Shìjì</i> 史記
SJZ	<i>Shuǐjīng zhù</i> 水經注
viet.	vietnamsky
VSR	Vietnamská socialistická republika

1. ÚVOD

Při návštěvě mnoha chrámů a svatyní ve Vietnamu¹ si nelze nepovšimnout všudypřítomného vlivu čínské kultury, který je patrný i téměř ve všem, co je v dnešním Vietnamu považováno za tradiční a starobylé, počínaje architekturou přes odívání, rodinné zvyky, svátky až po mluvený i psaný jazyk. Přesto by bylo unáhlené a v konečném důsledku nepravdivé říci, že vietnamská kultura je pouze napodobeninou či odnoží starší a proslulejší čínské civilizace. Při bližším pozorování je možné identifikovat nezaměnitelný svéráz, který si i navzdory více než tisícileté nadvládě a intenzivnímu působení čínské říše vietnamský národ dokázal uchovat. Je možné se domnívat, že boj za udržení si vědomí vlastní identity a kultury v těsném sousedství jedné z nejvlivnějších civilizací světa musel být velmi namáhavý a nesnadný.

Ve snaze nalézt odpověď na otázku, v jaké době lze vysledovat počátky procesu výraznějšího čínského ovlivňování vietnamského národa a jaké okolnosti jej doprovázely, se postupně zformulovalo téma této bakalářské práce. Jejím hlavním cílem je podat přehled politických a kulturních vztahů mezi Čínou a územím Vietnamu v období dynastií Qín 秦 (221-207 př. n. l.) a Západní Hàn 西漢 (206 př. n. l. - 9 n. l.) a posléze ho konfrontovat s výsledky moderního bádání, založenými především na závěrech vycházejících z pramenů archeologických.

Práce je celkově rozdělená do šesti kapitol. V první kapitole charakterizují použité primární prameny a sekundární literaturu. Poté následuje nastínění části vietnamských dějin, která není doložena a řadí se tudíž do mýtického období. Bezprostředně na tuto dobu navazuje v pořadí třetí kapitola o nesporně doloženém prvním státním útvaru na území dnešního Vietnamu - království Nányuè 南越 (204-111 př. n. l.). Čtvrtá kapitola se zabývá tzv. Obdobím první čínské nadvlády, které trvalo od pádu státu Nányuè do začátku povstání sester Trưng (40-43 n. l.), jehož

¹ Z nichž je možné jmenovat například Chrám literatury (viet. Văn Miếu) v Hanoji, nejstarší a jednu z nejvýznamnějších památek hlavního města Vietnamu.

průběh je zde také popsán. V předposlední páté kapitole jsou porovnány závěry z archeologických poznatků s informacemi v dobových písemných záznamech.

Ještě je dlužno dodat, že v této práci jsou, vzhledem k časovému období, kterého se týká její obsah, použity tradiční čínské znaky, které jsou uvedeny zpravidla u prvního výskytu daného slova či slovního spojení vyjma nadpisů. Z důvodu akademického charakteru a historického zaměření práce byla pro přepis čínských osobních jmen, názvů a termínů zvolena mezinárodní transkripce pīnyīn 拼音. Pojmy či jména, která patří spíše do vietnamské historie, jsou zmiňována ve vietnamské verzi. V případě čínských pojmů z čínské historie je naopak uvedeno jejich čínské znění.

1. 1 Charakteristika použitých zdrojů

1. 2. 1 Primární prameny

Hlavními primárními zdroji informací o nejranějších vztazích mezi Čínou a státními útvary na území dnešního Vietnamu jsou čínské dynastické kroniky. V mnoha případech se jedná o jediné prameny pro poznání historie vietnamského národa až do 10. století n. l. (TAYLOR 1983: 349).

Pro období, které je těžištěm této práce, jsou relevantní čínské dynastické kroniky *Shǐjì* 史記 (*Zápisy historikovy*), *Hànshū* 漢書 (*Dějiny dynastie Hàn*) a *Hòu Hànshū* 後漢書 (*Dějiny dynastie Pozdní Hàn*),² které jsou blíže představeny v následujících podkapitolách. Informace o vztazích se státními útvary na území dnešního Vietnamu jsou v těchto dílech k nalezení v životopisech významných úředníků či generálů, kteří v tamějších oblastech sloužili, a v kapitolách o tzv. jižních barbarech.³ Zaznamenány jsou události jako například povstání, invaze či pohraniční expedice.

² V závorkových odkazech jsou kroniky *Shǐjì*, *Hànshū* a *Hòu Hànshū* zkracovány jako SJ, resp. HS a HHS.

³ Používalo se pro ně označení Mán 蠻, Yí 夷, resp. Yuè 越/粵.

1. 2. 1. 1 Shǐjì

Jedná se o starověký historický spis, který se mnohem později po autorově smrti stává předlohou oficiálních dynastických kronik (*zhèng shǐ* 正史, S'-ma 2012: 20).⁴ Původní titul *Kniha vrchních písařů* (*Tàishǐgōng shū* 太史公書)⁵ byl zvolen samotným Sīmǎ Qiānem 司馬遷 (asi 145-86 př. n. l.),⁶ jemuž je dnes připisováno autorství tohoto zakladatelského díla čínské historiografie.⁷ V současnosti je dílo v Číně běžně označováno jako *Shǐjì* (česky obvykle *Zápisy historikovy* či *Historické záznamy*).⁸

Spolehlivých informací o Sīmǎ Qiānovi samotném je dostupných velmi málo. Prameny pro poznání jeho života jsou v zásadě jen dva (ŚLUPSKI, LOMOVÁ 2009: 61). Prvním je sto třicátá kapitola samotného *Shǐjì* nazvaná *Vlastní výklad* (*Tàishǐgōng zìxù* 太史公自序), která je svým způsobem autobiografickým doslovem. Druhým pramenem je dopis příteli Rěn Ānovi 任安 (*Bào Rěn shǎoqīng shū* 報任少卿書),⁹ ve kterém Sīmǎ Qiān osvětluje okolnosti svého trestu, který mu udělil císař Wūdì 武帝. Z těchto pramenů je patrné, že počátky svého rodu sám Sīmǎ Qiān klade až ke dvoru přímého potomka Žlutého císaře, bájného vládce čínského dávnověku. Příjmení Sīmǎ jeho rod nabyl během vlády krále Xuān z Zhōu 周宣王 (827-781 př. n. l., S'-MA 2012: 758). Rodina Sīmǎ po generace pečovala o dokumenty a archiv dynastie Zhōu. Sīmǎ Qiānův otec Sīmǎ Tán 司馬談 (165-110 př. n. l.) zastával na hanském dvoře až do své smrti úřad „vrchního písaře [císařského dvora]“ (*tàishǐlìng* 太史令, S'-MA 2012: 39).¹⁰

⁴ Tj. kroniky sepsované dvorními historiky z pověření císaře.

⁵ Překlad dle O. Lomové a T. Pokory (S'-MA 2012: 20).

⁶ Ohledně datace Sīmǎ Qiānova narození a smrti také nepanuje úplný konsensus. Zde uvedené roky jsou dle S'-MA 2012: 23.

⁷ Autorství knihy je komplikované. Sīmǎ Qiān vycházel mj. i z mnoha materiálů, které mu zanechal otec Sīmǎ Tán (viz S'-MA 2012: 42).

⁸ Tento název zcela převážil za dynastie Táng 唐 (618-907 n. l.).

⁹ Dopis se nám dochoval v *Hànshū* (HS 36).

¹⁰ V souladu s propracovanou studií O. Lomové je titul *shǐ* 史 v této práci též přeložen jako „písař“ (viz S'-MA 2012: 24-26). Ve starší literatuře je ještě možné se setkat s překladem „historik“, to ovšem poukazuje k představě profesionálního historika, jehož hlavním zaměstnáním je psát historické spisy, což v případě Sīmǎ Qiāna a jeho otce neodpovídá realitě (S'-MA 2012: 39).

Mezi povinnosti vrchního písaře patřilo sestavování kalendáře, určování příhodných dnů pro konání státních obřadů, podrobné zaznamenávání všech šťastných a nešťastných znamení, dohled nad úřednickými zkouškami a péče o císařskou knihovnu (S'-MA 2012: 39). Díky poslední povinnosti měli vrchní písaři přístup k písemným pramenům, které byly většině jejich současníků nedostupné, a lze se tedy domnívat, že ti, kteří tento úřad zastávali, patřili mezi nejvzdělanější učence své doby. Sīmǎ Qiān se po smrti otce ujal v r. 110 př. n. l. funkce vrchního písaře a rozhodl se vyhovět přání svého otce¹¹ - sepsat obsáhlý historický spis.

Shìjì je autorskou interpretací historie běhu světa a svojí výstavbou se zásadně liší od evropských historických děl. Sīmǎ Qiān nevykládá dějiny starověké Číny systematicky a souvisle; události v jeho podání nejsou spojené řetězem příčinně-důsledkových souvislostí a celé dílo tak spíše připomíná soubor informací, které jsou předloženy čtenáři k posouzení. Pečlivě nashromážděný materiál vychází ze starých knih, ústních tradic a vzpomínek pamětníků. Autor přidává i svůj vlastní názor v podobě komentáře na konci každé kapitoly, zpravidla uvedený slovy „vrchní písař poznamenává“. Spis je hlavním zdrojem pro poznání čínských dějin doby před naším letopočtem. To je umožněno mimo jiné tím, že autor do svého díla pojal i texty, které by se nám jinak do dnešní doby pravděpodobně nezachovaly.¹²

Shìjì celkem čítá 130 kapitol rozdělených do pěti oddílů: *Kořeny a počátky* (*Běnjì* 本紀), *Tabulky* (*Biǎo* 表), *Pojednání* (*Shū* 書), *Dědičné rody* (*Shìjiā* 世家) a *Příběhy* (*Lièzhuàn* 列傳).¹³

Pro tuto práci jsou relevantní kapitoly *Císař Qín Shǐ Huáng* (*Qín Shǐ Huáng* 秦始皇本紀), *Životopis Li Shēnga a Lù Jiàa* (*Lì Shēng Lù Jià lièzhuàn* 酈生陸賈列傳), *Životopisy markýze z Píngjīnu a Zhǔfùa* (*Píngjīn hóu Zhǔfù lièzhuàn* 平津侯主父列傳) a *Záznamy o Nányuè* (*Nányuè lièzhuàn* 南越列傳), ve kterých lze nalézt informace o

¹¹ „小子何敢讓焉!“ „Jak bych se mohl [otcovu přání] vyhýbat!“ (SJ 130, SĪMǎ 2004: 1555)

¹² V díle je citováno mnoho dobových dokumentů, císařských ediktů i děl slavných básníků (Qū Yuán 屈原, Jiǎ Yí 賈誼, Sīmǎ Xiāngrú 司馬相如). Najdeme zde i celé Sīmǎ Tánovo pojednání o filosofických školách (SŁUPSKI, LOMOVÁ 2009).

¹³ Překlady názvů oddílů dle nejnovější studie T. Pokory a O. Lomové v S'-MA 2012.

generálovi Zhào Tuōovi 趙佗 a událostech na jihu Číny za vlády dynastie Zhào 趙 (204-111 př. n. l.).

1. 2. 1. 2 Hànsū

Hànsū (česky *Dějiny dynastie Hàn* či *Kronika dynastie Hàn*)¹⁴ byla původně zamýšlena jako pokračování Sīmǎ Qiānova díla *Shǐjì*. Za hlavního autora *Hànsū* je považován Bān Gù 班固 (32-92 n. l.); v této souvislosti se zmiňuje i jeho otec Bān Biāo 班彪 (3-54 n. l.) a mladší sestra Bān Zhāo 班昭 (přibližně 45-112 n. l.). Bān Gùův otec byl známým básníkem a podobně jako mnoho jiných učenců za dynastie Hàn i on měl v úmyslu navázat na Sīmǎ Qiānův historický spis. Svoje dílo však Bān Biāo nestačil dokončit.¹⁵ V jeho úsilí pokračoval nejstarší syn, který učinil otcovy svazky základem svého díla *Hànsū*. Nadaný Bān Gù získal vzdělání v císařské akademii v Luòyángu 洛陽. Několikrát se zapletl se do dvorských intrik, jednou jej zachránilo memorandum mladšího bratra Bān Chāo 班超 (32-102 n. l.),¹⁶ ale nakonec jej smrt ve vězení roku 92 n. l. neminula a po Bān Gùově smrti *Hànsū* dokončila jeho talentovaná mladší sestra Bān Zhāo.

Hànsū pokrývá období od roku 206 př. n. l., tj. počátku dynastie Hàn, do roku 23 n. l., kdy skončila krátkodobá Wáng Mǎngova 王莽 uzurpace (9-23 n. l.). Vnitřní členění *Kroniky dynastie Hàn* převzal Bān Gù od Sīmǎ Qiāna s výjimkou oddílu *Dědičné rody* (*Shìjiā* 世家), který v *Hànsū* přítomen není; životopisy aristokratických rodů zařadil do oddílu *Biografií* (*Zhuàn* 傳). Dále v *Hànsū* oddíl *Pojednání* (*Zhì* 志), u Sīmǎ Qiāna nazvaný *Shū* 書, pojímá značně širší tematický okruh.¹⁷ *Hànsū* obsahuje celkem 100 kapitol. Nejobsáhlejší je poslední, biografická část, která čítá 70 kapitol a

¹⁴ Někdy nazývána i jako *Qián Hànsū* 前漢書, tedy *Dějiny Předních (Západních) Hànů*.

¹⁵ Toto dílo je známo jako *Pokračování Shǐjì* (*Shǐjì hòuzhuàn* 史記後傳, S'-MA 2012: 43).

¹⁶ Bān Chāo byl známým generálem, který se významně zasloužil v bojích se Xiōngnú 匈奴 v západních oblastech hànské říše.

¹⁷ Navíc je zde *Pojednání o zákonech* (*Xíngfǎzhì* 刑法志), obsáhlé *Pojednání o pěti prvcích* (*Wǔxíngzhì* 五行志), *Pojednání o zeměpise* (*Dìlǐzhì* 地理志) a *Pojednání o písemnictví* (*Yìwénzhì* 藝文志, SŁUPSKI, LOMOVÁ 2009: 102).

jak obsahově, tak i po stránce vnitřní struktury připomíná oddíl *Příběhy* (*Lièzhuàn* 列傳) ze *Shìjì*. Předpokládá se, že Bān Gù převzal z *Shìjì* vše, co o dynastii Hàn napsal Sīmǎ Qiān. Avšak *Hànshū* výrazněji vychází z myšlenek konfucianismu, který byl za dynastie Hàn zaveden jako státní ideologie.¹⁸ U Sīmǎ Qiāna je možné se často setkat s větším prostorem pro vlastní interpretaci čtenářů, zatímco Bān Gù v totožných situacích raději poučuje. Podobně jako v *Shìjì* se i v *Hànshū* prostřednictvím citací zachovala řada literárních děl.

Kapitoly Nányuè a Období první čínské nadvlády v této práci vycházejí z informací obsažených v kapitolách 64¹⁹ a 95²⁰ v *Hànshū*.

1. 2. 1. 3 Hòu Hànshū

Hlavním kompilátorem *Hòu Hànshū* (*Dějiny dynastie Pozdní Hàn*), pokrývající období 25-220 n. l., byl historik na dvoře dynastie Liú Sòng 劉宋 (420-479 n. l.) jménem Fàn Yè 范曄 (398-445 n. l.) (WILKINSON 2000: 503). Původních devadesát oddílů (*juǎn* 卷) v *Hòu Hànshū* se skládá z deseti *Záznamů* (*jì* 紀) a osmdesáti *životopisů* či *příběhů* (*lièzhuàn* 列傳). Později bylo přidáno třicet dalších oddílů zvaných *Pojednání* (*Zhì* 志) od učence Sīmǎ Biāo 司馬彪 (+306).

Hòu Hànshū je hlavním zdrojem poznání doby Východní Hàn (Dōng Hàn 東漢, též 後漢 Hòu Hàn 25-220 n. l.). Z hlediska obsahu této práce jsou relevantní kapitoly *Životopis Mǎ Yuána* (*Mǎ Yuán lièzhuàn* 馬援列傳) a *Příběhy o Jižních a Jihozápadních barbarech* (*Nánmán Xīnányí lièzhuàn* 南蠻西南夷列傳), ve kterých jsou zaznamenány informace o povstání sester Trung a opatření generála Mǎ Yuána v komandériích Jiūzhēn 交趾 a Jiāozhǐ 九真 po potlačení tohoto povstání.

¹⁸ Tento postoj poměrně kontrastuje s postojem v *Shìjì*, kde, dle kritiky Bān Gù, si Sīmǎ Qiān libuje v taoistických myšlenkách, upřednostňuje učení Žlutého císaře a Lǎozǐ a zanedbává učení šesti kanonických knih konfucianismu („先黃老而後六經“, HS 62, BĀN 2004: 133).

¹⁹ *Životopisy Yán Zhūa, Zhū Mǎichéna, Wúqū Shòuwánga, Zhǔfù Yǎna, Xú Lèa, Yán Āna, Zhōng Jūna, Wáng Bǎoa a Jià Juānzhīa* (*Yán Zhū Wúqū Zhǔfù Xú Yán Zhōng Wáng Jià zhuàn* 嚴朱吾丘主父徐嚴終王賈傳).

²⁰ *Záznamy o Jihozápadních barbarech, obou Yuè a Čosonu* (*Xīnányí liǎng Yuè Cháoxiǎn zhuàn* 西南夷兩粵朝鮮傳).

1. 2. 1. 4 Pozdější čínské a vietnamské prameny

Nezanedbatelným zdrojem informací pro poznání vztahů mezi Čínou a územím pozdějšího Vietnamu za dynastií Qín a Hàn je také čínské dílo *Jiāozhōu wàiyù jì* 交州外域記 (*Zápisy o vnějším kraji zvaném Jiāozhōu*), které pochází původně ze 4. století n. l., avšak dodnes se nám dochovalo pouze ve spise *Shuǐjīng zhù* 水經注 (*Komentář ke Knize vod*),²¹ díla zkompletovaného v letech 515-524 n. l. (WILKINSON 2000: 650). Původní *Knihy vod* (*Shuǐjīng* 水經) se primárně zabývala přírodním systémem řek a jezer na území čínské říše. Později ji autor *Shuǐjīng zhù* Lí Dàojuán 酈道元 (+527) ve svém komentáři značně rozšířil a odcitoval v ní více než 400 knih (WILKINSON 2000: 650), mj. také *Jiāozhōu wàiyù jì*.

Dalšími nezanedbatelnými zdroji pro tuto práci jsou vietnamská díla z období po ukončení nadvlády čínské říše nad územím dnešního Vietnamu v roce 938 n. l. I přesto, že z velké části čerpají z oficiálních čínských kronik, poskytují dobový názor těch, kteří stáli na druhé straně. V současnosti je nejranějším dochovaným dílem o historii Vietnamu spis *Việt sử lược* (*Stručné dějiny Viětu*), který pochází zřejmě z osmdesátých let 14. století. Ve třech kapitolách líčí dějiny Vietnamu od období dynastie Hồng Bàng (čín. 鴻龐 Hóngpáng, 2879-258 př. n. l.)²² až po vládu panovníka Trần Phế Đế (1377-1388).²³

V mnoha ohledech odlišné vyličení historie obyvatel území dnešního Vietnamu lze nalézt v oficiální kronice *Đại Việt sử ký toàn thư* (*Kompletní historie Đại Viětu*).²⁴ Jedná se o oficiální historickou kroniku, kterou roku 1479 n. l. na příkaz panovníka dynastie Pozdní Lê (1428-1789 n. l.) sepsal v klasické čínštině dvorní historiograf Ngô Sĩ Liên a další učenci (HLAVATÁ 2011: 86). Kronika je výjimečná mj. tím, že ve svém výkladu dějin poprvé zohledňuje i tradiční lidové legendy z vietnamských děl *Lĩnh Nam chích quái* (*Podivuhodné příběhy z Jižní země*) a *Việt Điện u*

²¹ V textu při odkazování zkracováno jako SJZ.

²² Jedná se o tradiční dataci (TRẦN TRỌNG KIM 2011: 21 a ĐVSKTT 1, NGÔ 2010: 31). Uvádí se též 696-258 př. n. l. (VSL 2005: 15).

²³ V textu je na toto dílo odkazováno zkratkou VSL.

²⁴ Kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* je v textu zkracována na ĐVSKTT.

linh tậ (Neviditelné mocnosti země Viêtů). Roku 1697 byla kronika pod dohledem učence Lê Hya poprvé vydána tiskem (HLAVATÁ 2011: 86). Tato verze, která se nám dochovala až do dnešních dnů, pokrývá časové období od roku 2879 př. n. l. (počátek dynastie Hồng Bàng) až do roku 1675 n. l. (TAYLOR 1983: 358-359).

Obraz mýtických dějin je utvářen pověstmi a legendami ve sbírce *Lĩnh Nam chích quái* (嶺南摭怪), kterou v klasické čínštině údajně sestavil Trần Thế Pháp. Nejstarší dochovaná verze, editovaná učiteli Vũ Quỳnh a Kiêu Phú, pochází z 15. století. Lze zde nalézt staré genealogické mýty Vietnamců a také podivuhodné příběhy přejaté z jiných zemí v tomto regionu (Čína, Indie, Thajsko, Kambodža, Čampa) (HLAVATÁ 2011: 149; TAYLOR 1983: 354-357).

1. 2. 2 Sekundární literatura

Z relevantní literatury moderních a současných autorů je nutné jmenovat publikaci *The Birth of Vietnam* od vietnamisty K. W. Taylora, která se zabývá dějinami vietnamského národa od mýtických období po ustanovení prvního nezávislého státního útvaru na území dnešního Vietnamu v roce 938 n. l.²⁵ Práce profesora K. W. Taylora mi usnadnila výběr relevantních primárních zdrojů, stejně jako poskytla přehledný seznam související literatury z pozdějších období. Skutečnost, že K. W. Taylor není sinolog a u čínských primárních zdrojů vycházel převážně z překladů francouzských badatelů L. Arousseaua²⁶ a H. Maspera,²⁷ lze považovat na jednu stranu za drobný nedostatek, ale na druhou stranu se jedná o pozitivní okolnost, neboť díky tomu bylo možné čerpat z Taylorových interpretací závěrů francouzských autorů a odpadla nutnost studovat přímo jejich původní díla.

Veliký přínos představovala studie českého lingvisty a orientalisty Iva Vasiljeva s názvem *Za dědictvím starých Vietů*, jejímž cílem je přiblížit českému čtenáři

²⁵ Od roku 1045 n. l. je pak znám od názvem Đại Việt.

²⁶ Jedná se o článek AUROUSSEAU Leonard. *Le Premier Conquete chinoise des pays anamites*. In: Bulletin de l'École Francaise d'Extreme-Orient 23. 1923. Str. 137-264.

²⁷ Řeč je převážně o člancích MASPERO, Henri. *Études d'histoire d'Annam*. In: Bulletin de l'École Francaise d'Extreme-Orient 16. 1916. Str. 1-55 a 18. 1918. 1-36.

kulturní, historické a jazykové zázemí Vietnamců, čemuž odpovídá i o poznání populárněji pojatý styl psaní textu. Nicméně informace k událostem v dějinách vietnamského národa a k nim připojené překlady pasáží z dobových pramenů v této publikaci jsou detailně zpracované a mnohé interpretace a závěry I. Vasiljeva byly velmi inspirativní, užitečné a relevantní pro tuto práci.

V případě konfrontace dobových písemných záznamů s archeologickými nálezy vycházím ze závěrů archeologů Ch. Highama v publikaci *The Archaeology of Mainland Southeast Asia* a F. Allarda v článku *Frontiers and Boundaries: The Han Empire from its Southern Periphery*.

2. MÝTICKÉ OBDOBÍ VIETNAMSKÉHO NÁRODA

Počátky vietnamského národa mají kořeny v pověstech, ve kterých se mýty proplétají s historickými fakty. Vystupují v nich draci a víly, které Vietnamci považují za své prapředky. Většina těchto bájných či polohistorických postav je spojována s oblastí nedaleko dnešní Hanoje. Tato skutečnost vede I. Vasiljeva k domněnce, že se nemůže jednat o dílo náhody, nýbrž že to svědčí o reálném základu prastaré lidové tradice (1999: 26).

2. 1 Dynastie Hồng Bàng

Dle sbírky *Lĩnh Nam²⁸ chích quái* (*Podivuhodné příběhy z Jižní země*) je nejranější vietnamská státní tradice spojována s králi Hùng (čín. Xióng wáng 雄王)²⁹ dynastie Hồng Bàng, kteří vládli království Văn Lang (čín. Wénláng 文郎). Panovníci této dynastie odvozují svůj původ od bájného demiurga jménem Lạc Long Quân (čín. Luò Lóng jūn 雒龍君) a čínské princezny Âu Cơ (čín. Yù Jī 嫫姬). Lạc Long Quân, dračí potomek starobylého rodu s kořeny sahajícími až k mýtickému císaři čínské civilizace Shénnóngovi 神農,³⁰ byl povolán z moře, aby odrazil invazi severního souseda. Dračí král nejen zahnal nepřátele, ale dokonce i pojal dceru jejich panovníka, Âu Cơ, za svou manželku. S ní pak údajně zplodili kožený vak, ze kterého se vyklubalo sto synů. Po čase došlo mezi manželi ke sporu a své děti si rozdělili. Lạc Long Quân při posledním setkání s Âu Cơ prohlásil:

„Já jsem z rodu draků, mým domovem je voda, zatímco vy jste nesmrtelná víla, vaší domovinou je souš. Voda a oheň jsou protikladnými elementy, byť ženský element *yīn* 陰 a mužský element *yáng* 陽 se spojují, aby se mohly rodit děti, jsou odlišné podstaty a nedokáží spolu existovat po dlouhou dobu. Proto se nyní musíme spolu rozloučit. Já odejdu s padesáti

²⁸ Lĩnh Nam (čín. Língnán 嶺南) je geografické označení regionu ležícího jižně od pohoří Wǔlíng 五嶺, tvoří jej dnešní čínské provincie Guǎngdōng 廣東, Guǎngxī 廣西, Húnán 湖南, Jiāngxī 江西 a část severního Vietnamu.

²⁹ Znaky pro vietnamská jména, názvy a pojmy jsou čerpány z TAYLOR 1983.

³⁰ Podrobný rodokmen s komentářem viz TAYLOR 1983: 304.

syny k moři a vy se usadte s padesáti syny v horách (...). [Synové], ať budete v horách nebo u moře, narazíte-li na nebezpečí, dejte si navzájem vědět.“³¹ (TRẦN THẾ PHÁP 2011: 38)

Polovina synů se usadila s matkou v horách a zbytek si otec odvedl s sebou do nížin. Lạc Long Quân později přenechal své království nejstaršímu ze synů, kteří ho následovali. Ten přijal titul Hùng, založil dynastii Hồng Bàng a své království pojmenoval Văn Lang.³² Králové Hùng vládli prý až do roku 258 př. n. l., kdy se ujal moci Thục Phán (čín. Shǔ Pàn 蜀泮), zakladatel následující dynastie Thục (čín. Shǔ 蜀; údajně 257-207 př. n. l.) (ĐVSKTT).

Motiv domácího hrdiny, který chabře odráží severního (tj. čínského) agresora předznamenává charakter vztahů mezi vietnamským a čínským národem. Legenda o vietnamském králi Lạc Long Quânovi a čínské princezně Âu Cơ naznačuje, že sami Vietnamci považují vlivy čínské civilizace za součást své kultury už od pradávných časů. Zároveň však tyto mýty zdůrazňují, že se Vietnamci už od počátků své státnosti jasně vymezují proti Číně. Sebe považují za „jižní“ a Číňany za „severní“ národ.

Mnohé další mýty z oblasti dnešního severního Vietnamu vyprávějí o severních nájezdnících, proti kterým se museli místní obyvatelé neustále bránit.³³ K. W. Taylor považuje tyto mýty za doklad jednotného národního smýšlení vietnamské společnosti, z nichž lze vyčíst společný výklad o původu pradávnej vietnamské společnosti: svrchovaná legitimní moc, která jí dala vzniknout, přišla z moře (východu) a nikoli z hor (severu, tj. Číny). Jedná se o jeden z prvních náznaků konceptu smýšlení Vietnamců o sobě jako o svébytném národě.³⁴ Je to také další

³¹ Překlady z vietnamských děl jsou čerpány z edic v moderní vietnamštině a jedná se o mé vlastní překlady.

³² K. W. Taylor ve své obsáhlé práci poukazuje na teorii vietnamských lingvistů. Ti spojují název Văn Lang s pojmem Mê Linh (čín. Míling 麋泠), což je název oblasti, která se rozprostírala nedaleko na severozápad od dnešní Hanoje (1983: 3).

³³ Kromě legendy o prapředkovi vietnamského národa Lạc Long Quânovi dále patří mezi nejznámější např. mýtus o magickém dítěti-obrovi Ông Gióngovi (TAYLOR 1983: 4-5), duchu hory Tản Viên (TRẦN THẾ PHÁP 2011: 93-97) a Močálu jedné noci (TRẦN THẾ PHÁP 2011: 49-54).

³⁴ Vizuální zobrazení tohoto konceptu smýšlení můžeme nalézt v umění na đôngsonských bubnech (viz dále) v podobě mořských ptáků a obojživelníků, kteří obklopují loď s válečnicí (TAYLOR 1983: 7).

prvek jasného (až protikladného) vymezení se proti čínské, kontinentální civilizaci (TAYLOR 1983: 7). Ovšem je nutné poznamenat, že tyto pověsti byly písemně zaznamenány vietnamskými historiky převážně až v období okolo 13. století n. l. Jednalo se o dobu, kdy v kontextu konfliktů se severním sousedem ve vietnamské společnosti panovaly silné protičínské nálady.

Zasazení počátku dynastie Hồng Bàng až do roku 2879 př. n. l. v kronice *Đại Việt sử ký toàn thư* bylo záměrné, neboť takto počátek vietnamské státnosti časově předchází dataci čínských mýtických císařů a tím se stáří vietnamské historie může vyrovnat stáří historii čínské. Ovšem zdá se, že tento úmysl souvisí se záští Vietnamců vůči Číňanům pramenící z událostí doby, ve které byla tato kronika sepsána. Đại Việt (čín. Dàyuè 大越)³⁵ v této době totiž zažil období opětovné okupace ze strany svého severního souseda.³⁶ Spis *Việt sử lược* zasazuje vzestup moci králů Hùng do období vlády krále Zhuānga z Zhōu 周莊王:

V době krále Zhuānga z Zhōu (696-682 př. n. l.) v oblasti Gia Ninh žil mimořádný muž, který si dokázal magickým uměním podmanit všechny [místní] kmeny. Sam sobě si udělil titul krále Hùng, své hlavní město zvolil ve Vãn Lang, svoji říši pojmenoval Vãn Lang. [...] Říše se dědila po osmnáct generací a každý panovník se označoval jako král Hùng. (VSL 2005: 18)

Pokud by byl brán zřetel na dataci uváděnou ve *Việt sử lược*, pak osmnáct generací králů Hùng vládlo paralelně s posledními osmnácti generacemi panovníků čínské dynastie Zhōu. K. W. Taylor se domnívá, že tato datace odráží snahu vyhovět tradici, podle které generací králů Hùng bylo dohromady osmnáct a vládli až do konce dynastie Zhōu (1983: 309).

Podle tradičního datování konec dynastie Hồng Bàng nastal roku 257 př. n. l., kdy jej rozvrátil vůdce kmenů Âu Việt jménem Thục Phán. Dle pověstí Âu Cơ po rozloučení s Lạc Long Quânem překročila severní hranice dnešního Vietnamu a

³⁵ Doslova Velký Việt je název Vietnamu od roku 1054 n. l. do roku 1804 n. l. (HUỠNH 2011: 420, 908).

³⁶ V letech 1406-1427 n. l. území Đại Việtu obsadila vojska dynastie Míng 明 (1368-1644 n. l.), která se hlásila k obnovení tradic předchozích čínských dynastií. To ji mj. přivedlo k zájmu o znovunastolení nadvlády nad vietnamským územím (HLAVATÁ 2008: 73).

usadila se v místě dnešních čínských provincií Guǎngdōng a Guǎngxī, kde založila království kmenů Âu Viêt (čín. Ōuyuè 甌越), jehož hlavní město se nacházelo v dnešní severní vietnamské provincii Cao Bằng (HLAVATÁ 2008: 22). Kmeny Âu Viêt jsou v *Hànshū a Hòu Hànshū* známy též pod názvem Xī'ōu 西甌, přičemž byly součástí označení Bǎiyuè 百越 (viet. Bách Việt), tedy Sto kmenů Yuè (CHAPUIS 1995: 13). Číňané takto nazývali rozmanité etnické skupiny, které žily na jih od Dlouhé řeky (VASILJEV 1999: 20). V *Zhànguó cè 戰國策 (Intriky Válčících států)* existuje zmínka, která popisuje kmeny Âu Viêt jako lid, který „si stříhá vlasy nakrátko, tetuje si těla a černí zuby“ (WÁNG 1992: 549).

Kmeny Âu Viêt a obyvatelé království Vǎn Lang³⁷ zpočátku spolu žili v míru a navázali mezi sebou obchodní styky. Postupně však mezi nimi narůstalo nepřátelství, které vyvrcholilo údajně roku 257 př. n. l. (HLAVATÁ 2008: 23), kdy vlivem expanze státu Qín, který zatlačoval kmeny Bǎiyuè dále na jih, vůdce kmenů Âu Viêt jménem Thục Phán nabyl na moci a napadl Vǎn Lang. Poslední z králů Hùng byl rázným útokem prý natolik překvapen, že se rozhodl ukončit svůj život skokem do studny (CHAPUIS 1995: 14).

2. 2 Království Âu Lạc

Thục Phán sjednotil obě království pod novým názvem Âu Lạc (čín. 甌雒/駱 ̄Ouluò),³⁸ prohlásil se králem An Dương Vươngem (čín. 安陽王 ̄Ān Yáng Wáng) a na místě nedaleko dnešní Hanoje nechal postavit slavné opevněné sídliště Cỗ Loa (čín. 古螺 ̄Gǔluó). Ke stavbě citadely se pojí známá pověst o zlaté želvě, která napomohla Thục Phánovi upevnit moc nad nově dobytým územím a díky ní se král udržel na trůně po dlouhou dobu.³⁹ Ve spojitosti s Cỗ Loa je O. Chapis (1995: 15) přesvědčen, že významnou roli v hospodářství Âu Lạcu hrálo otroctví, díky kterému

³⁷ V *Hòu Hànshū* jsou tehdejší obyvatelé území dnešního severního Vietnamu nazýváni Luòyuè 駱越 (viet. Lạc Việt).

³⁸ I. Vasiljev poznamenává, že rok porážky králů Hùng (257 př. n. l.) se nekryje s rokem ustanovení státu Âu Lạc. Uvádí dobu existence království Âu Lạc v rozmezí let 208 až 179 př. n. l. (1999: 77-79).

³⁹ Viz spis *Lĩnh Nam chíich quái* (TRẦN THẾ PHÁP 2011: 76-81).

bylo možné stavět mohutné pevnosti a udržovat stálou armádu pro vedení války s v té době expandujícím severním sousedem.

Období království Âu Lạc se kryje s vrcholným obdobím tzv. đôngsonské kultury. Jedná se o nejvýznamnější kulturu doby bronzové na území dnešního Vietnamu, která proslula především sofistikovanou výrobou bronzových bubnů, jejichž pravá funkce byla ještě na začátku 20. století na západě stále zahalena tajemstvím.⁴⁰ Na základě archeologických objevů předmětů náležejících do této kultury lze dále potvrdit vyspělou techniku zpracování kovů; bylo nalezeno mnoho zemědělských nástrojů vyrobených z bronzu, stejně jako sošky, předměty denní potřeby a bohatě zdobené rukojeti mečů (HLAVATÁ 2008: 24). O existenci opevněného sídliště máme i doklady v podobě archeologických objevů tří soustředěných obranných valů v dnešním okrese Đông Anh v obci Cỗ Loa asi deset kilometrů severovýchodně od centra Hanoje. Charakteristické sblížení valů na jihovýchodní straně vytváří při pohledu z ptačí perspektivy půdorys ve tvaru ulity mořského plže, z čehož byl později odvozen název této pevnosti - Mušlová pevnost (viet. Loa Thành) či Stará mušlová [pevnost] (viet. Cỗ Loa) (VASILJEV 1999: 79).

Původ krále An Dương Vương (tj. Thục Phán) není příliš jasný. Pouze jeho rodové jméno Thục (čín. 蜀) naznačuje, že by mohl být spřízněn se starým vládnoucím rodem stejnojmenného státního útvaru na území dnešní provincie Sìchuān 四川 (TAYLOR 1983: 19). Ovšem stát Shǔ podlehl rozpínajícímu se státu Qín již v letech 318 až 316 př. n. l. (LIŠČÁK 2008: 52; ĐÀO 2005: 374). Rodová spřízněnost krále An Dương Vương se státem Shǔ se tudíž jeví jako velmi vzdálená a nabízí se interpretace, že Thục Phán byl spíše potomkem členů elity kmenů Âu Việt (čín. Xī'ōu). Do současnosti je Thục Phán ve vietnamské lidové tradici považován za národního hrdinu a jeho cizí původ je vietnamskými historiky zpochybňován (ĐÀO 2005: 444-445; HUỲNH 2011: 208-213). I přes nejasnosti o jeho původu je král An Dương Vương dle K. W. Taylora nejranější postavou v dějinách Vietnamu, která je

⁴⁰ Jako první se problematikou identifikace pravého účelu đôngsonských bubnů začal na konci 19. století systematicky zabývat Franz Heger (VASILJEV 1999).

doložená v čínských historických spisech (1983: 20);⁴¹ shodně o Thục Phánovi hovoří i I. Vasiljev (1999: 76).

Ke konci vlády krále An Dương Vương se váže pověst o magickém samostřilu,⁴² ve které se ospravedlňuje nástup budoucího nového vládce Zhào Tuōa. Podle *Việt sử lược* tato magická zbraň, jejíž klíčovou součástí byl dráp zlaté želvy, která pomáhala Thục Phánovi s výstavbou pevnosti Cổ Loa, umožňovala naráz vystřelit deset šípů (VSL 2005: 18). V čínském díle *Jiāozhōu wàiyù jì* lze vyčíst, že „každou ranou bylo možno usmrtit tři sta lidí“.⁴³ Dle pověsti král An Dương Vương obdržel samostříl od muže s nadpřirozenými schopnostmi jménem Cao Thông (viet. Gāo Tōng 皋通),⁴⁴ který se po neshodách s králem rozhodl opustit dvůr. Při svém odchodu králi ještě pověděl:

能持此弩王天下，不能持此弩者亡天下。(SJZ 37, LÍ 1996: 1265)

„Ten, kdo je schopen si udržet samostříl, bude vládnout Podnebesí; ten, kdo to nesvede, ztratí Podnebesí.“⁴⁵

Díky magické zbrani byl An Dương Vương neporazitelný, proto se velitel čínské armády generál Zhào Tuō rozhodl uchýlit ke lsti. Pod záminkou uzavření příměří vyslal svého syna Trọng Thủya (čín. Zhòngshǐ 仲始) jako rukojmí. Král An Dương Vương měl dceru jménem My Châu (čín. Méi Zhū 眉珠), která se do Trọng Thủya zamilovala. Ten toho využil a přemluvil princeznu My Châu, aby mu samostříl ukázala. Trọng Thủy poté tajně porušil mechanismus zbraně a vyslal ihned posla ke svému otci, aby ho o tomto informoval. Zhào Tuō vzápětí pozvedl vojsko a neočekávaně zaútočil. Král An Dương Vương se jako dříve chopil kouzelného samostřilu s úmyslem odrazit nepřátelské vojsko, avšak zbraň tentokrát selhala

⁴¹ V současné době lze nejranější zmínku o králi An Dương Vươngovi nalézt v *Zápisech z Guǎngzhōu (Guǎngzhōujì 廣州記)* z období dynastie Qín (TAYLOR 1983: 21).

⁴² Viz spis *Lĩnh Nam chích quái* (TRẦN THẾ PHÁP 2011: 76-81).

⁴³ 一發殺三百人 (SJZ 37, LÍ 1996: 1264).

⁴⁴ Ve vietnamských zdrojích lze nalézt jméno *Cao Lỗ* (čín. Gāo Lǔ 皋魯) (ĐVSKTT 1, NGÔ 2010: 32; TRẦN THẾ PHÁP 2011: 79; VSL 2005: 18).

⁴⁵ Překlad do češtiny podle TAYLOR 1983: 25.

a Zhào Tuō dobyl království Âu Lạc. Poté, co se Thục Phán dozvěděl o vině své dcery, nechal ji popravit a sám spáchal sebevraždu skokem do moře (CHAPUIS 1995: 20). Je možné předpokládat, že se události seběhly jinak, nicméně ať už byly okolnosti konce království Âu Lạc jakékoli, místní obyvatelstvo každopádně čínskému vojsku podlehl a pevnost Cỗ Loa byla dobyta. Lid z území dnešního Vietnamu se tak dostal na stránky čínských historických kronik (SJ 112, SĪMǎ 2004: 1363) a jeho osudy byly až do roku 111 př. n. l. spjaté se státem Nányuè, proto bude následující kapitola věnována vztahům mezi královstvím Nányuè a čínskou říší.

3. NÁNYUÈ

Hlavním zdrojem informací o událostech a postavách, jež byly popsány v předchozích kapitolách, jsou staré vietnamské pověsti a jejich ohlasy zaznamenané ve vietnamských historických kronikách ze 14. a 15. století n. l. Počínaje generálem Zhào Tuō (+137 př. n. l., viet. Triệu Đà), o němž najdeme zmínky již v *Shiji*, je možné čerpat informace i z čínských, převážně dobových děl.

3. 1 Invaze dynastie Qín na jih

Obsazením státu Qí 齊 roku 221 př. n. l. císař Qín Shǐ huángdì 秦始皇帝 (+210 př. n. l.) dokončil sjednocení Číny. S tím úzce souvisí i expanzivní zahraniční politika, kterou První císař nastolil. Ještě téhož roku bylo vysláno vojsko údajně o síle půl miliónu vojáků na jih do země kmenů Yuè. Podrobnější záznam o tomto tažení lze nalézt v díle *Huáinánzǐ* 淮南子:⁴⁶

又利越之犀角、象齒、翡翠、珠璣，乃使尉屠睢發卒五十萬，為五軍，
[...]. 三年不解甲馳弩，使臨祿無以轉餉。又以卒鑿渠而通糧道，以與越人
戰，殺西嘔君譯籲宋。而越人皆入叢薄中，與禽獸處，莫肯為秦虜。相置桀
駿以為將，而夜攻秦人，大破之。殺尉屠睢，伏屍流血數十萬，乃發謫戍以
備之。(HUÁINÁNZǐ 18, LIÚ 2006: 617)

Qín Shǐ huángdì měl v oblibě nosorožčí rohy, sloní kly, perly z ledňáčka a perly ze země kmenů Yuè, proto vyslal pět armád o počtu 500 000 vojáků v čele s generálem Tú Suīem 屠睢, (...). Po tři roky nesundali zbroj a kuše měli neustále v pohotovosti. Byl vyslán inspektor Lù 祿, aby předal zásoby. Jelikož neexistovala možnost zásobování, bylo vojákům nařízeno, aby vykopali vodní kanál pro přepravu obilí, čímž bylo možné vést válku s kmeny Yuè. Yì Yù Sòng 譯吁宋, náčelník kmene Xī'ōu, byl zabit, načež

⁴⁶ Jako autor je uváděn Liú Ān 劉安 (+ 122 př. n. l.), čínský mystik a taoista, ovšem dílo pravděpodobně sepsali jeho přátelé. Pocházel z císařského rodu dynastie Hàn a byl knížetem ve státě Huáinán 淮南. *Huáinánzǐ* je ceněno nejen jako filosofické dílo, ale pozoruhodné jsou i jeho pasáže zabývající se geografii Číny.

kmeny Yuè vstoupily do divočiny a žily se zvěří a ptactvem. Nikdo z nich se nechtěl stát zajatcem Qínů. Vybrali mezi sebou toho nejudatnějšího, ustanovili ho svým vůdcem, za noci napadli Qíny a zasadili jim těžkou porážku. Generál Tú Suī byl zabit, mrtvých a zraněných bylo na stovky tisíc. Následně byli poslání trestanci, aby zajistili obranu.⁴⁷

Expanze byla v prvních fázích neúspěšná a Qínové uvízli v horách a lesích dnešní provincie Guǎngxī. Kmeny Yuè se nadále ukrývaly v těžce přístupném terénu. Náročné klimatické podmínky a dlouhá doba nečinnosti způsobily, že se bojeschopnost qínské armády postupně vytrácela a stejně tak se tenčily i zásoby (HS 64, BĀN 2004: 1323). Jako náhradu za velitele Tú Suīe byl roku 214 př. n. l. vyslán generál Zhào Tuō (SJ 112, SĪMǎ 2004: 1363), který úspěšně završil celou kampaň. Dobyté území, které představovalo oblast dnešní provincie Guǎngxī a Guǎngdōng v jižní Číně, bylo rozděleno na tři komandérie (*jùn* 郡): Guìlín 桂林, Xiàng 象 a Nánhǎi 南海.

Roku 210 př. n. l. Qín Shǐ huángdì po těžké nemoci umírá během inspekční cesty v provincii Héběi 河北. Z boje o moc mezi vlivným eunuchem Zhào Gāoem 高 a prvním ministrem Lǐ Sīem 李斯 na krátkou dobu vítězně vzešel prvně jmenovaný. Říší mezitím zmítal chaos vyvolaný svárem o moc a početnými povstáními dříve podrobených států a kmenů. Definitivní konec dynastie Qín nastává koncem roku 207 př. n. l., kdy po 46 dnech vlády kapituloval její poslední císař Zǐyīng 子嬰. Po následující čtyři roky pak spolu o nástupnictví soupeří dva hlavní rivalové Liú Bāng 劉邦 (256/247-195 př. n. l.) a Xiàng Yǔ 項羽 (232-202 př. n. l.). Válka mezi nimi končí roku 202 př. n. l. porážkou Xiàng Yǔa a vítězstvím Liú Bānga, který již roku 206 př. n. l. vyhlásil novou dynastii Hàn.

⁴⁷ Téměř stejně o této události se píše v SJ 112, SĪMǎ 2004: 1363. Překlad do češtiny podle TAYLOR 1983: 17.

3. 2 Generál Zhào Tuō a založení státu Nányuè

Také v jižních oblastech říše postupně slábla moc qínského dvora. Je zaznamenáno, že Zhào Tuō po příchodu požádal o poslání třiceti tisíc nevdaných žen, aby zašivaly jeho mužům uniformy. Qín Shǐ huángdì mu ovšem vyhověl pouze zčásti a nechal poslat poloviční počet, což velmi popudilo usazené vojáky a „zbytek jejich loajality [vůči qínskému dvoru] se vytratil“ (SJ 118, SĪMĀ 2004: 1423). Rèn Xiāo 任囂, guvernér komandérie Nánhǎi, ke konci dynastie Qín těžce onemocněl a nechal si zavolat generála Zhào Tuōa, aby ho varoval před nepokoji na severu, které vznikly po smrti Qín Shǐ huángdìho, a dle Rèn Xiāova očekávání by mohly negativně ovlivnit i Nánhǎi. Také Zhào Tuōa upozornil na výhodnou pozici oblasti 番禺 Pānyú,⁴⁸ která „je strategicky umístěna uprostřed hor,⁴⁹ od východu na západ měří několik tisíc mil, mnozí tamější obyvatelé jsou Číňané a mohli by být v případě potřeby nápomocní při založení [nové] říše.“^{50 51} Ještě než Rèn Xiāo zemřel, ustanovil Zhào Tuōa novým vojenským velitelem komandérie Nánhǎi. Díky nově nabytým pravomocím Zhào Tuō na přelomu roku 207 a 206 př. n. l.⁵² nechal uzavřít přístupové cesty vedoucí ze severu a obsadil sousední komandérie Guìlín a Xiàng. Roku 204 př. n. l.⁵³ pak tyto dvě komandérie zahrnul do státního útvaru zvaného Nányuè neboli Jižní Yuè, sám se pak prohlásil králem tohoto nově založeného království, odstranil všechny úředníky stále loajální dynastii Qín a na jejich místa dosadil vlastní lidi.

⁴⁸ Jedná se o oblast okolo dnešního města Kanton v provincie Guǎngdōng.

⁴⁹ Jedná se o pohoří Wǔlíng 五岭, které leží na pomezí dnešních provincií Guǎngdōng, Guǎngxī, Sìchuān, Húnán 湖南 a Jiāngxī 江西.

⁵⁰ „且番禺負山險，阻南海，東西數千里，頗有中國人相輔，此亦一州之主也，可以立國“ (SJ 113, SĪMĀ 2004: 1369).

⁵¹ Překlad do češtiny dle SIMA 1993: 207-208.

⁵² V *Shǐjì* je zaznamenáno: 秦已破滅 Po pádu Qínů (SJ 113, SĪMĀ 2004: 1369).

⁵³ V *Shǐjì* se na konci kapitoly 113 nazvané *Záznamy o Nányuè* (*Nányuè lièzhuàn* 南越列傳) píše: „自尉佗初王後，五世九十三歲而國亡焉。93 let (tj. pět generací) poté, co se Zhào Tuō stal prvním králem Nányuè, tento stát zanikl.“ Na základě roku zániku Nányuè (111 př. n. l.), můžeme usuzovat, že rokem založení Nányuè byl rok 204 př. n. l. (SJ 113, SĪMĀ 2004: 1374)

Název Yuè pravděpodobně pochází z období Letopisů.⁵⁴ Na území dnešní provincie Zhèjiāng 浙江 se nacházel i stejnojmenný stát, který byl postupně dobyt severnějším státem Chǔ 楚 a část jeho obyvatel se pod tlakem dobyvatelů přesunula více na jih.⁵⁵ Ovšem termínem Yuè byly obecně označovány i další kmeny, které se na širším území jižní Číny nacházely. Číňané pak časem začali kmeny Yuè podrobněji rozlišovat různými přívlastky, nejčastěji podle zeměpisné charakteristiky příslušných obyvatel. Kmeny Dōngyuè 東越 (Východní Yuè) sídlily na východě v dnešní provincii Zhèjiāng. Názvem Mǐnyuè 閩越 zase byly označovány kmeny Yuè, které žily v dnešní provincii Fújiàn 福建, která je dodnes zkráceně označována jménem Mǐn 閩. Již výše zmíněné označení Luòyuè (neboli Lạc Viêt) se ujalo pro lid sídlící v deltě Rudé řeky (VASILJEV 1999: 75). Název Zhào Tuōova království Nányuè zajisté vychází z této zvyklosti.

3. 2. 1 Zánik království Âu Lạc - spor o poloze komandérie Xiàng

O roce zániku vietnamského království Âu Lạc dosud nepanuje zcela jasný konsensus. Nabízí se letopočety 207 př. n. l. a 179 př. n. l.

3. 2. 1. 1 Zastánci pozdějšího roku zániku království Âu Lạc

Vietnamská středověká kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* zasazuje zánik státu Âu Lạc do roku 207 př. n. l. (ĐVSKTT 2, NGÔ 2010: 35). Dle K. W. Taylora (1983: 25) je důvodem, vedoucím středověké vietnamské historiografy k tomuto názoru, přání zasadit dobytí Âu Lạcu do období samotného vzniku království Nányuè, což by podpořilo hypotézu těchto autorů, že Nányuè bylo první národní království, které úspěšně kladlo odpor severnímu agresorovi (dynastii Hàn).

⁵⁴ Čínsky Chūnqiū 春秋, doslova Jara a podzimy (722-476 př. n. l.) (LIŠČÁK 2008: 36).

⁵⁵ Leonard Arousseau v roce 1923 přišel s teorií, že původ dnešních Vietnamců přímo souvisí s migrací těchto kmenů Yuè, ovšem jeho teorie byla záhy vyvrácena (viz TAYLOR 1983: 314).

Nejranější relevantní záznamy o této události lze nalézt v *Shiji* v kapitole *Nányuè lièzhuàn*, kde se ovšem Sīmǎ Qiān o celé záležitosti explicitně nevyjadřuje:

歲餘，高后崩，即罷兵。佗因此以兵威邊，財物賂遺閩越、西甌、駱，役屬焉，東西萬餘里。乃乘黃屋左纛，稱制，與中國侔。(SJ 122, SĪMǎ 2004: 1370)

Po roce císařovna vdova [Lǚ 呂] zemřela a vojska [markýze z Lónglù 隆慮] byla stažena. [Zhào] Tuō následně znovu začal s vojskem ohrožovat hranice. Poslal dary, kterými uplatil [vůdce] kmenů Mínyuè, Xī'ōu a Ōuluò, aby se mu podřídili, [čímž rozšířil své území], které nyní měřilo z východu na západ více než 10 000 mil. Poté jezdil ve voze se žlutou střechou a vojenským praporkem na levé straně, nazýval své příkazy císařskými edikty a srovnával [Nányuè] s Říší středu.⁵⁶

Císařovna vdova Lǚ zemřela v roce 180 př. n. l. (LIŠČÁK 2008: 71), tudíž úplatky by nemohly být tohoto roku poslány vůdci Âu Lạc, pokud by toto království bývalo bylo podmaněno už v roce 207 př. n. l., leda že by v rozmezí těchto dvou letopočtů Âu Lạc byl dobyt a znovu nabyt na síle, o čemž neexistují žádné záznamy. Z toho tedy lze usuzovat, že království Âu Lạc bylo podmaněno po smrti císařovny vdovy Lǚ roku 180 př. n. l., pravděpodobně na začátku roku 179 př. n. l.

I. Vasiljev se také přiklání k letopočtu 179 př. n. l. jako době připojení království Âu Lạc k Nányuè. Teorii o letopočtu 207 př. n. l. odmítá z důvodu, že je založená na mylné domněnce, že území komandérie Xiàng v té době zahrnovalo také území dnešního severního Vietnamu (1999: 77-79). Stejný názor sdílí vietnamský historik Đào D. A. (2005: 103), jenž vysvětluje, že příčinou mylné domněnky o poloze komandérie Xiàng je její chybné ztotožnění s podobně pojmenovaným okresem (*xiàn* 縣) Xiànglín 象林 v komandérii Rìnán 日南 (viet. Nhật Nam), ustanovenou později za dynastie Západní Hàn (23-220 n. l.) na území dnešních vietnamských provincií Quảng Nam, Quảng Ngãi a Bình Định. Dále poznamenává: „Ve skutečnosti všechny

⁵⁶ Překlad do češtiny podle SIMA 1993: 209.

tři hãnské komandérie Jiāozhǐ, Jiùzhēn a Rìnán ležely mimo qínskou komandérii Xiàng“ (ĐÀO 2005: 103).

3. 2. 1. 2 Zastánci dřívějšího roku zániku království Âu Lạc

Dřívější datum obsazení Âu Lạcu prosazují mj. čínští badatelé Yú Tiānchì 余天炽, Zhāng Róngfāng 张荣芳 a Huáng Miǎozhāng 黄淼章. Zhāng a Huáng se ve své knize zmiňují o existenci dvou teorií, přičemž každá prosazuje odlišnou polohu komandérie Xiàng. *Teorie o třech komandériích*, jak zní pracovní název první z nich, říká, že komandérie Xiàng krátce po svém vytvoření (214 př. n. l.) následkem pádu dynastie Qín roku 207 př. n. l. zanikla a že se na jejím území nacházely tři budoucí komandérie Jiāozhǐ, Jiùzhēn a Rìnán, o kterých panuje konsensus, že byly ustanoveny až v období vlády dynastie Hàn.⁵⁷ Podle druhé teorie, nazvané *teorie o dvou komandériích*, komandérie Xiàng po založení za dynastie Qín nadále existovala až do roku 76 př. n. l. a nacházela se na území dvou budoucích hãnských komandérií 鬱林 Yùlín a 牂牁 Zāngkē (ZHĀNG 1995: 84),⁵⁸ jež byly umístěné na území dnešních provincií Guǎngdōng a Guǎngxī.⁵⁹ Zhāng a Huáng se přiklánějí k teorii o třech komandériích a v její prospěch podávají následující tři typy argumentů.

Za první, na základě citací především z *Hànshū* a *Hòu Hànshū*, poukazují na skutečnost, že v těchto pramenech nepanují pochyby o tom, že území qínské komandérie Xiàng bylo totožné mj. s hãnskými komandériemi Jiāozhǐ, Jiùzhēn a Rìnán (ZHĀNG 1995: 84-85).

Za druhé, na základě citací z dalších relevantních spisů (např. *Huáinánzǐ*) se snaží dokázat, že qínská armáda při své expanzivní kampani na jih roku 221 př. n. l.

⁵⁷ Zhāng Róngfāng a Huáng Miǎozhāng píší, že zastánci této teorie jsou např. Bān Gù, autor *Hànshū*, Lí Dàoyuán, autor *Shuǐjīng zhù* a z badatelů ve 20. století je jmenován především francouzský sinolog Leonard Arousseau (ZHĀNG 1995: 84).

⁵⁸ Viz obrazová příloha B.

⁵⁹ Jako zastánci této teorie jsou uvedeni francouzský sinolog Henri Maspero, vietnamský historik a sinolog Đào Duy Anh a čínští badatelé Měng Wéntōng 蒙文通, Tán Qíxiāng 谭其骧, Zhōu Zhènghé 周振鹤 (ZHĀNG 1995: 84).

pronikla až na území dnešního severního a středního Vietnamu, tudíž komandérie Xiàng, která byla následně ustanovena, zahrnovala i oblast dnešního severního a středního Vietnamu (ZHĀNG 1995: 85-86).

Třetí typ argumentace spočívá ve snaze na základě archeologických nálezů dokázat, že politická moc dynastie Qín zasahovala až na území dnešního severního a středního Vietnamu. Ve výčtu archeologických nálezů se objevují nejružnější bronzové zbraně jako například meče (*jiàn* 劍), sekery (*yuè* 鉞), halapartny (*gē* 戈) a kopí (*máo* 矛), které byly na základě vzhledu ztotožněny se zbraněmi z doby dynastie Qín, dále se našly bronzové kotlíky (*dǐng* 鼎), konvice (*hú* 壺) a nože (*dāo* 刀), rovněž zařazené časově do období Qínů (ZHĀNG 1995: 86-87). Ovšem nabízí se zde interpretace, že se může jednat o napodobené či importované zboží. Je tudíž možné říci, že tyto nálezy zřejmě potvrzují přítomnost qínských vojsk, avšak nejsou dostatečným důkazem pro vyslovení závěru, že vojska Qínů dobyla oblast dnešního severního a středního Vietnamu a ustanovila tam pevnou a trvalou administrativu.

Úkol vyřešit výše popsanou polemiku přesahuje rámec kompetence a rozsah této práce. Ovšem z hlediska cíle, který tato práce sleduje, není přesné určení roku dobytí království Âu Lạc důležité, neboť obyvatelé území dnešního Vietnamu s jistotou přišli do kontaktu s čínskou kulturou již při invazi dynastie Qín směrem na jih započaté roku 221 př. n. l. a ať už dříve či později, území dnešního Vietnamu bylo obsazeno generálem Zhào Tuōem, čímž se jeho obyvatelé dostali do područí státu Nányuè.

3. 2. 2 Zhào Tuō se podřizuje císaři Gāo huángdìmu

Vzhledem k tomu, že se čínská říše pod vládou nové dynastie Hàn⁶⁰ stále potýkala s vnitřní nestabilitou, rozhodl se císař Liú Bāng (posmrtným jménem Gāo huángdì 高皇帝) netrestat Zhào Tuōa za uzurpování jižních oblastí a roku 196 př. n. l.

⁶⁰ Období vlády této dynastie se dělí na tzv. Západní Hàn (Xī Hàn) či Přední Hàn (Qián Hàn 前漢) a Východní Hàn (Dōng Hàn) či Pozdní Hàn (Hòu Hàn). Zde se jedná o Západní Hàn, která existovala od roku 206 př. n. l. do roku 9 n. l. (LIŠČÁK 2008: 83, 88)

vyslal poselstvo pod vedením jistého Lù Jiǎ 陸賈,⁶¹ aby uznal Zhào Tuōa jako krále Nányuè. Liú Bāngovi vyhovovalo, že se vládci Nányuè dařilo při jižních hranicích čínské říše udržovat klid a pořádek. Je zaznamenáno, že Zhào Tuō uvítal poselstvo dle místních zvyků „s vlasy svázanými do drdolu a rozvalen na rohoži“ (SJ 97, SĪMǎ 2004: 1208). Nato mu Lù Jiǎ vytkl, že zapomíná na svoje skutečné předky a že se opovažuje vymezovat vůči autoritě Syna Nebes. Dále ho upozornil, že pokud by se o celé záležitosti měl Syn Nebes dozvědět, zajisté by nechal všechny Zhào Tuōovy zbylé příbuzné na severu potrestat, znesvětit rodinné hrobky a vyslal by na jih armádu o síle 100 000 mužů. Zhào Tuō nato ihned sestoupil z rohože a s omluvou pravil: „Žiji již dlouho mezi těmito barbary, proto jsem pozapomněl, co se sluší a patří.“⁶² Lù Jiǎ pobyl na dvoře Zhào Tuōa několik měsíců, přičemž na jeho počest byly pořádány bohaté hostiny, a těsně před návratem do hlavního města dynastie Západní Hàn Cháng'ānu 長安 Zhào Tuōa jmenoval králem státu Nányuè, čímž se Zhào Tuō a obyvatelé Nányuè stali vazaly dynastie Hàn.

3. 2. 3 Spor s císařovnou vdovou Lǚ

Mírumilovné vztahy mezi dynastií Hàn a obyvateli Nányuè přetrvaly do roku 185 př. n. l. Po smrti císaře Liú Bānga (+195 př. n. l.) moc na dvoře uchvátily císařovna vdova Lǚ, která kvůli obavám z Zhào Tuōova vlivu na jihu uvalila na Nányuè obchodní embargo spočívající v zákazu vývozu železa, zlata, zbraní, koní a dobytka (HS 95, BĀN 2004: 1925). Zhào Tuōova odezva byla rychlá a rázná; prohlásil se císařem Wǔ z Nányuè (Nányuè Wǔ dì 南越武帝) a kvůli podezření,⁶³ že císařovna vdova Lǚ jedná z popudu krále státu Chángshā Wú Ruì 吳芮,⁶⁴ vyslal vojsko, aby napadlo pohraniční oblast v Chángshā, přičemž se mu podařilo obsadit několik měst. Císařovna vdova Lǚ vyslala trestnou výpravu pod vedením generála Zhōu Zào 周灶,

⁶¹ Lù Jiǎ, původem ze státu Chǔ, byl znám jako výtečný řečník a blízký rádce císaře Gāo huāngdìho (SJ 97, SĪMǎ 2004: 1208).

⁶² „居蠻夷中久，殊失禮義“ (SJ 97, SĪMǎ 2004: 1209).

⁶³ „此必長沙王計也，欲倚中國，擊滅南越而并王之，自為功也“ (SJ 113, SĪMǎ 2004: 1370).

⁶⁴ Království Chángshā 長沙國 se nacházelo na sever od Nányuè na území dnešní prov. Húnán 湖南.

markýze z Lónglù. Hànské vojsko ovšem nebylo zvyklé na horké a vlhké klima jižních oblastí, vojáci onemocněli a brzy nebyli schopni dalšího postupu. Po smrti císařovny vdovy Lü (180 př. n. l.) byla celá výprava odvolána.

3. 2. 4 Komandérie Jiāozhǐ a Jiǔzhēn

Jak již bylo řečeno výše, jedna z teorií zasazuje skutečné připojení království Âu Lạc právě do tohoto období (okolo roku 179 př. n. l.), kdy vládce Nányuè využil neschopnosti hànského dvora zasahovat do událostí na jihu a napadl své jižní sousedy. Zhào Tuō následně po porážce krále An Dương Vương a podmanění si království Âu Lạc vytvořil komandérie Jiāozhǐ, zaujímající dnešní severní Vietnam (tzv. *Bắc bộ*), a Jiǔzhēn, zahrnující dnešní provincie Thanh Hóa a Nghệ Tĩnh (SJC 37, Lí 1996: 1264).

Název Jiāozhǐ (vietnamsky *Giáo Chi*) lze přeložit jako „propletené nohy“ a byl údajně přejat z *Knihy obřadů* (*Lǐjì* 禮記), kde popisuje způsob společného spaní „jižních barbarů“, kdy spící osoby leží hlavami od sebe, zatímco jejich nohy se nacházejí u sebe ve středu (SHÍSĀNJĪNG ZHÙSHŪ 1983: 1338).⁶⁵ U názvu Jiǔzhēn (vietnamsky *Cửu Chân*) není etymologie dobře známa; nabízí se překlad „devět pravd“, což by dle K. W. Taylora naznačovalo filosofický smysl původního pojmu (1983: 26).

Základem obživy obyvatelstva v nově ustanovených království bylo vyspělé rýžové zemědělství, jak dokládají písemné zprávy o zavodňovaných rýžovištích:

交趾昔未有郡縣之時，土地有雒田，其田從潮水上下，民墾食其田，因名為雒民。(SJC 37, Lí 1996: 1264)

⁶⁵ Z názvu Jiāozhǐ, resp. z jeho japonského čtení Kóči, později vzniklo geografické označení Kočinčina, jehož účelem bylo rozlišit jižní část dnešního Vietnamu od indického přístavního města Kóčin v Indii (VASILJEV 1999: 84).

Když v Jiāozhǐ ještě nebylo komandérií ani okresů, byla [už] na zdejší půdě pole *lāc*, což jsou pole, jež závisí na stoupání nebo klesání přílivu vod. Proto lidé, kteří tato pole obdělávali, dostali název lidé [Âu] Lāc.⁶⁶

Zhào Tuō sídlil v Pānyú, dnešním Kantonu, a obě nové komandérie spravoval nepřímo pomocí úředníků. Na správě Âu Lācu se však téměř nic nezměnilo, místní náčelníci, kteří se na trůně střídali na základě dědičnosti a těšili se úctě místních obyvatel, byli nadále ponecháni u moci a do Pānyú byla odváděna pravidelná daň prostřednictvím vyslanců (SJC 37, Lí 1996: 1263; HIGHAM 1989: 289-290; TAYLOR 1983: 26). Sám Zhào Tuō si vzal za manželku jednu z místních žen, česal si vlasy po místním zvyku do drdolu a sedal na zkřížených nohou (VASILJEV 1999: 83).

Právě díky této vstřícné politice se vládci Nányuè a jeho družině dostávalo podpory od místního obyvatelstva, i přesto, že to byli Číňané. Je možné vysledovat dva motivy tohoto přístupu. Zhào Tuō a jeho družina se snažili v mnohém přizpůsobit obyvatelům nově připojeného území jednak proto, aby s jejich podporou dokázali udržet své separátní panství proti tlaku velké říše dynastie Hàn, a jednak proto, že prostřednictvím zdejších kmenových náčelníků usilovali o získání cenných komodit jižních krajin - slonovinu, rohy nosorožců, vzácnou želvovinu, perly, drahé kameny, stříbro, měď, látky, tropické ovoce (VASILJEV 1999: 83).

3. 2. 5 Konec vlády Zhào Tuōa

Po smrti císařovny vdovy Lǚ císař Wéndì 文帝 (vládl 180-157 př. n. l.) opět vyslal na jih poselstvo pod vedením dvorního rádce Lù Jiāa s cílem donutit Zhào Tuōa, aby se vzdal titulu císaře. Vládce Nányuè po vyslechnutí císařského ediktu na svoji obranu vysvětlil své počínání jako nutnou reakci na obchodní embargo císařovny vdovy Lǚ, na zvěsti o tom, že hroby jeho předků na severu byly znesvěceny a na troufalé počínání sousedních barbarských království. Poté se se skloněnou hlavou omluvil a požádal, aby mu bylo umožněno se znovu stát

⁶⁶ Překlad dle VASILJEV 1999: 75.

poddaným císaře dynastie Hàn a posílat mu tribut. Následně nechal rozhlásit po celém království:

「吾聞兩雄不俱立，兩賢不并世。皇帝，賢天子也。自今以後，去帝制黃屋左纛。」 (SJ 113, SĪMĀ 2004: 1370)

„Slyšel jsem, že dva muži výjimečných schopností nemohou stát jeden vedle druhého a že se dva nanejvýš moudří muži neobjevují během jedné generace. Císař je vskutku nanejvýš moudrým Synem Nebes. Od této chvíle nadále se vzdávám titulu císaře, užívání ediktů a vozu se žlutou střechou a vojenským praporkem po levé straně.“⁶⁷

Lù Jiǎova mise byla opět úspěšná. Po zbytek vlády císaře Wéndìho i jeho následovníka císaře Jǐngdìho 景帝 (vládl 157-141 př. n. l.) se Zhào Tuō v komunikaci s hànským dvorem označoval jako poddaný. Ve skutečnosti se v rámci svého království stále označoval jako císař a nadále vydával edikty.⁶⁸

Je zaznamenáno, že Zhào Tuō zemřel v roce 137 př. n. l. (SJ 113, SĪMĀ 2004: 1370; TAYLOR 1983: 26), vládl tedy více než sedmdesát let.

3. 2. 6 Význam postavy generála Zhào Tuōa

Připojením ke království Nányuè se předkové Vietnamců poprvé v dějinách stali součástí státního útvaru, který sice nebyl pod přímou kontrolou čínské říše, ovšem jeho vládci byli původem Číňané. Byť se jednalo o nadvládu cizího etnika, za celou dobu existence Nányuè nezaznamenaly kroniky žádné známky odporu proti cizincům.

Celé království bylo silně spjato s osobou svého zakladatele generála Zhào Tuōa, jehož rod byl později středověkými vietnamskými historiografy přijat mezi

⁶⁷ Překlad do češtiny podle SIMA 1993: 210.

⁶⁸ Lze se spolehlivě domnívat, že titul císař používal přinejmenším ještě Zhào Tuōův vnuk Zhào Hú (viz dále), v jehož hrobce v centru Kantonu se našla pečeť s jeho posmrtným jménem Wéndì 文帝 (neboli císař Wén) (LARY 1996: 4).

oficiálně uznané panovnické dynastie vietnamské historie. Po dlouhou dobu na něho pozdější generace vzpomínaly jako na panovníka, který ubránil území jejich předků před čínskými okupačními tendencemi. Zatímco čínští učenci, kteří navštívili jižní krajiny, často skládali verše na oslavu Zhào Tuōa, prvního čínského panovníka těchto vzdálených končin (TAYLOR 1983: 27). První čínské dílo, které se systematicky zabývá státem Nányuè, bylo sepsané v první polovině 15. století (MASATO 2004: 934). Zhào Tuō je zde hodnocen pozitivně jako jeden z prvních čínských úředníků v oblasti Guǎngdōngu. Tento trend lze sledovat i později ve spise *Záznamy o pěti králich Nányuè* (*Nányuè Wǔ Wáng Zhuàn* 南越五王傳), který v první polovině 19. století editoval učenec Liáng Tíngnán 梁廷楠.

Náhled vietnamské historiografie na Zhào Tuōa jako velkého krále bojujícího proti Hànům začal být zpochybňován v druhé polovině 18. století vietnamským učencem Ngô Thì Sī (MASATO 2004: 934). Nicméně v 19. století a na začátku 20. století byl Zhào Tuō stále považován za vietnamského panovníka (TRẦN TRỌNG KIM 2011: 36-39). Po druhé světové válce, počínaje významným vietnamským sinologem Đào Duy Anhem, se názor na tuto historickou postavu mění. V historiografických dílech vietnamských badatelů od druhé poloviny 20. století až do současnosti lze vysledovat, že Zhào Tuō a celá jeho šlechta jsou označováni jako cizinci, kteří, byť se obyvatelstvu pozdějšího Vietnamu v mnohém přizpůsobili, si obratnou politikou vůči dynastii Hàn pouze chránili své separátní panství (ĐÀO 2011: 87-90, HUỖNH 2011: 231-233, MASATO 2004: 934).

3. 3 Dynastie Zhào do zániku Nányuè

Zhào Tuō vládl království Nányuè zhruba 67 let a údajně se dožil velmi vysokého věku 103 let.⁶⁹ Po jeho smrti již nebyla vláda jeho následovníků tak silná, nicméně Nányuè by možná bývalo přetrvalo déle, kdyby se panovníci Nányuè

⁶⁹ Vietnamská středověká kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* z důvodu odlišného data narození (256 př. n. l.) uvádí, že se dožil 121 let (ĐVSKTT 2, NGÔ 2010: 35).

nemuseli potýkat s expanzivní politikou Wǔdìho (vládl 141-87 př. n. l.), nejmocnějšího z císařů dynastie Hàn.

3. 3. 1 Zhào Hú a Zhào Yīngqí

Zhào Tuōa na trůně vystřídal až jeho vnuk Zhào Hú 趙胡 (vládl 137-124 př. n. l., viet. Triệu Hồ),⁷⁰ který se krátce po svém nástupu musel vypořádat s agresí Zōu Yīng 騶郢, vládce kmenů Mǐnyuè. Zhào Hú se zachoval v souladu s povinnostmi poddaného (*zhōng* 忠) a poslal na hànský dvůr zprávu, ve které informoval císaře Wǔdìho 武帝 o napadení svého panství východním sousedem a požádal Syna Nebes o svolení k pozvednutí armády na obranu (SJ 113, SĪMǎ: 1371). Císař byl dojat loajalitou svého poddaného a ihned nechal vyslat vojsko pod vedením dvou generálů, aby zaútočilo na armádu Mǐnyuè. Avšak ještě než stihla císařská armáda překročit pohoří Wǔlíng, byl Zōu Yīng zavražděn svým bratrem Yú Shànem 餘善, jenž se poté vzdal hànským vojskům.

Když byl Zhào Hú o všem informován, jako výraz nezměrného vděku vůči Synovi Nebes nechal poslat svého syna jménem Zhào Yīngqí 趙嬰齊 (vládl 124-113 př. n. l., viet. Triệu Anh Tê), aby na hànském dvoře sloužil a zároveň přislíbil i brzkou osobní audienci přímo v hlavním městě Cháng'ānu. Slib, který Zhào Hú učinil, považovali jeho hodnostáři za nešťastný, neboť se obávali, že by si císař Wǔdì mohl po audienci najít výmluvu, díky které by nedovolil Zhào Húovi se vrátit, což by ohrozilo stabilitu Nányuè. Zhào Hú se proto po dlouhou dobu pod záminkou nemoci vyhýbal audienci u císaře. Po více než deseti letech opravdu onemocněl a roku 124 př. n. l. zemřel, přičemž obdržel posmrtné jméno Wén Wáng 文王 (viet. Văn Vương). V roce 1983 byl v Kantonu učiněn významný objev Zhào Húovy hrobky (LARY 1996: 4), v jejíž těsné blízkosti bylo následně postaveno Museum králů Nányuè z doby Západních Hànů (Xī Hàn Nányuè wáng bówùguǎn 西漢南越王博物館).

⁷⁰ Znám též pod jménem Zhào Mò 趙昧 (viet. Triệu Mạt/Muội). Zde uvedená posmrtná jména panovníků dynastie Zhào jsou čerpána z vietnamských kronik *Đại Việt sử ký toàn thư* a *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* a z čínských dynastických kronik *Shǐjì* a *Hànshū*.

Zhào Yīngqíovi bylo dovoleno se vrátit do Nányuè, aby nastoupil po otci na trůn. V době, kdy pobýval v hlavním městě Cháng'ānu, si Zhào Yīngqí vzal za manželku dceru rodu Jiū 繆 z Hándānu 邯鄲, která mu porodila syna Zhào Xīng 趙興 (vládl 113-112 př. n. l., viet. Triệu Hung).⁷¹ Po převzetí trůnu v Nányuè bylo Zhào Yīngqímu často ze strany císařského dvora připomínáno, že by se měl co nejdříve osobně dostavit k audienci. Zhào Yīngqí však měl pověst prostopášného a vznětlivého člověka, který si dělal, co se mu zlíbilo, a nechával zabíjet nepohodlné lidi dle libosti. Obával se, že by ho za jeho zločiny mohli v hlavním městě chtít soudit, tudíž se po vzoru svého otce také vymlouval na těžkou nemoc a nikdy se nedostavil k audienci na hànském dvoře. Roku 113 př. n. l. Zhào Yīngqí zemřel a obdržel posmrtné jméno Míng Wáng 明王 (viet. Minh Vương). Na trůně jej vystřídal nezletilý syn Zhào Xīng, za kterého vládla královna vdova po Zhào Yīngqíovi.

3. 3. 2 Vzpouř prvního ministra Lǚ Jiāa a zánik Nányuè

Je zaznamenáno (SJ 113, SĪMǎ 2004: 1372), že královna vdova Jiū ještě dřív, než si vzala Zhào Yīngqího, měla milostný vztah s jistým Ānguó Shàojiem 安國少季 z Bà Língu 霸陵, který byl vyslán v čele poselstva na jih, aby přesvědčil nového krále Nányuè Zhào Xīng a královnu vdovu, aby se osobně dostavili na císařskou audienci do Cháng'ānu. Zároveň byl vyslán generál Lù Bódé 路博德, aby s vojskem vyčkal v nedalekém Guìyángu 貴陽 na odpověď.

Královna vdova a Ānguó Shàoji po opětovném shledání pokračovali ve svém milostném vztahu z minulosti, což vyvolalo nelibost a nedůvěru místního obyvatelstva vůči královně vdově. Na dvoře Nányuè se vytvořily dvě protichůdné frakce. Jedna prosazovala politiku postupného sblížení se s dynastií Hàn. Cílem druhé bylo udržet Nányuè co nejmíň závislé na hànském dvoře. V čele tohoto druhého tábora stál první ministr a generál Lǚ Jiā 呂嘉 (†111 př. n. l.), jehož rod sloužil Zhào Tuōovi už od doby založení Nányuè a skrze sňatky byl pevně spjat

⁷¹ Znám pod posmrtným jménem Āi Wáng 哀王 (Ai Vương).

s místním obyvatelstvem; těšil se údajně větší důvěře lidu než královský rod (LÊ 2009: 249; SJ 113, SĪMǎ 2004: 1372). Královna vdova se jej proto snažila všemožně odstranit, ale jelikož neměla podporu místních obyvatel, nedařilo se jí získat dostatečný počet spojenců k uskutečnění svých plánů.

Císař jako reakci na zprávu o situaci na jihu vyslal generála Hán Qiānqiūa 韓千秋 v čele vojska čítajícího 2 000 mužů, aby se vypořádal s nepoddajným prvním ministrem Nányuè. V době, kdy toto vojsko překročilo hranice Nányuè, Lǚ Jiā a jeho následovníci poté, co se opětovně snažili přesvědčit krále, aby v zájmu nezávislosti Nányuè neuzavíral velká spojení s dynastií Hàn, zahájili otevřenou vzpouru. Své jednání Lǚ Jiā odůvodnil v prohlášení, které nechal rozeslat po celém Nányuè:

「王年少。太後，中國人也，又與使者亂，專欲內屬，盡持先王寶器入獻天子以自媚，多從人，行至長安，[...]。取自脫一時之利，無顧趙氏社稷，為萬世慮計之意。」 (SJ 113, SĪMǎ 2004: 1372)

Král [Zhào Xīng] je ještě příliš mladý a královna vdova je Číňanka. Mimo to měla v nemorální vztah s jedním z hànských vyslanců. Jejím jediným záměrem je učinit království [Nányuè] součástí Číny. Má v úmyslu odvézt poklady a rituální předměty⁷² našich dřívějších králů a darovat je Synovi Nebes, aby si u něho zlepšila své postavení. [...] S vidinou krátkodobého osobního prospěchu zanedbává posvátné oltáře rodu Zhào a ani v nejmenším nepomýšlí na budoucí generace [v království Nányuè].⁷³

Lǚ Jiā s pomocí vojska svého mladšího bratra zaútočil na královský palác a podařilo se mu zabít královnu vdovu i hànského vyslance Ānguó Shàojiā. Poté nechal do okolních království rozeslat zprávu o svém činu a dosadil na trůn prince Zhào Jiàndého 趙建德 (vládl 112-111 př. n. l., viet. Triệu Kiến Đức),⁷⁴ nejstaršího syna zesnulého krále Zhào Yīngqí a jeho yuèské manželky.

⁷² SĪmǎ Qiān uvádí slovo *qì* 器 a B. Watson toto slovo v této pasáži překládá jako „vessel“ (SĪMǎ 1993: 214). Z důvodu nejasnosti, zdali se jedná pouze o nádoby či ne, jsem raději zvolil překlad „rituální předměty“.

⁷³ Překlad do češtiny podle SĪMǎ 1993: 214.

⁷⁴ Jeho posmrtné jméno je 術陽王 Shùyáng Wáng (viet. Thuật Dương Vương).

Záhy dorazila armáda generála Hán Qiānqiūa do vzdálenosti čtyřiceti mil od Pānyú. Lǚ Jiā neváhal, vyslal vojsko a podařilo se mu rozdrtit nepřátelské jednotky. Když se o tom dozvěděl císař Wūdi, dal rozkaz loďstvu o počtu 100 000 námořníků usazenému na jih od Dlouhé řeky a řeky Huái 淮, aby zaútočilo na Nányuè. Roku 111 př. n. l. armády pod vedením generála Lù Bódého oblehly Pānyú a úspěšně donutily většinu obránců ke kapitulaci. Poslední král Nányuè Zhào Jiàndé a generál Lǚ Jiā se pokusili na poslední chvíli uprchnout na lodi, avšak kvůli zradě ve vlastních řadách byli odhaleni, zajati a později popraveni. Stát Nányuè po devadesáti třech letech existence a panování pěti generací králů roku 111 př. n. l. zanikl (SJ 113, SĪMǎ 2004: 1374).⁷⁵

3. 4 Důsledky kontaktu s čínskou kulturou za dynastie Zhào

Už počínaje obsazením části území dnešního Vietnamu za panování krále Zhào Tuōa nastal konec relativně izolovaného etnického kulturního vývoje kmenů Lạc Viêt, jejichž členové byli předkové dnešních Vietnamců. Bylo by mylné se domnívat, že s příchodem hànských vojsk se komandérie Jiāozhǐ a Jiūzhēn staly zastrčeným zákoutím rozlehlé čínské říše, jehož obyvatelé postupně zcela podlehli procesu sinizace a stali se stěží rozeznatelnými od čínských přistěhovalců ze severu. Předkové dnešních Vietnamců se nejen úspěšně vyrovnali s mocenským i kulturním tlakem Číny, ale zároveň se stali i účastníky a důležitým článkem rozsáhlé obchodní a kulturní výměny mezi Čínou a zeměmi pobřeží jihovýchodní Asie až po Indii a arabský svět (VASILJEV 1999: 102). Číňané měli zájem především o slonovinu, nosorožčí rohy, peří a perly, zatímco na jih byly posílány zejména železné produkty (HIGHAM 1989: 291). Čínští úředníci, kteří se zde usadili, podporovali své krajany v migraci do jižních krajů a ti zde jako obchodníci často zbohatli (VASILJEV 1999: 89).

⁷⁵ Na tomto datu se shodují i dnešní badatelé ZHĀNG 1995: 74; TAYLOR 1983: 28; ĐÀO 2011: 92-93; VASILJEV 1999: 84.

4. OBDOBÍ PRVNÍ ČÍNSKÉ NADVLÁDY (111 PŘ. N. L. - 40 N. L.)

Rok 111 př. n. l. bývá uváděn jako počátek období tzv. *Severní závislosti* (*Bắc thuộc*), přestože vláda cizinců na území dnešního Vietnamu byla ustanovena již o několik desítek dříve. Nabízí se vysvětlení, že místní obyvatelstvo je ochotné se smířit i s etnicky cizí nadvládou, pokud je dostatečně tolerantní (HLAVATÁ 2011: 26). Toto období *Severní závislosti* bývá tradičně rozděleno na tři fáze, z nichž poslední končí roku 938 n. l. získáním nezávislosti na čínské nadvládě. Po zániku Nányuè a nastolení přímé vlády dynastie Hàn se vliv čínské kultury na domorodou kulturu ještě zvýšil. Ovšem zpočátku si náčelníci kmenů stále do jisté míry udrželi moc nad svými dědičnými panstvími. Značně citelnější zásah do samostatnosti správy náčelníků kmenů Lạc Việt nastal až po povstání v letech 40-43 n. l.

4. 1 Administrativní opatření a začátek procesu sinizace

Teritorium zaniklého Nányuè bylo rozděleno do devíti komandérií:⁷⁶ Cāngwú 蒼梧, Hépǔ 合浦, Zhū'ái 珠崖, Dān'ěr 儋耳, Yùlín Nánhǎi, Jiāozhǐ, Jiǔzhēn a Rìrán (YÚ 1988: 233-234).⁷⁷ Posledně jmenovaná komandérie zasahovala dále na jih až k Sedlu moře a mračen (viet. Đèo Hải Vân)⁷⁸ nedaleko dnešního vietnamského města Đà Nẵng. Společné správní centrum celé oblasti bylo nejdříve umístěno do Jiāozhǐ, nejlidnatější komandérie (ALLARD 2006: 237), podle které byla nazvána celá nově vytvořená prefektura Jiāozhōu 交州 (HHS 33, FÀN 2004: 406-407). Roku 103 př. n. l. však středisko bylo přesunuto do centrálnější oblasti Cāngwú. K. W. Taylor nabízí vysvětlení, že se jednalo o preventivní opatření proti potenciálnímu postupnému obsazení čínské administrativy místní šlechtou (1983: 30-32).

⁷⁶ Viz obrazová příloha B.

⁷⁷ Komandérie Rìrán byla pojmenována dle svého umístění, neboť její název v překladu znamená „na jih od slunce“, což odpovídá její poloze během letních měsíců (TAYLOR 1983: 30).

⁷⁸ Již výše zmíněný okres Xiànglín, náležející ke komandérii Rìrán, ležel právě až za tímto horským masivem. Zdejší obyvatelé ke konci vlády dynastie Východní Hàn využili oslabení čínského dvora a vytvořili stát, který se později stal základem Čamské říše (viz HALL 1955: 26).

Obchod zpočátku zůstával nadále hlavním záměrem Hànů v jižních oblastech říše, stejně jako jejich předchozích krajanů z Nányuè, proto zde jejich základny měly převážně podobu obchodních center (TAYLOR 1983: 32-33). Jakýkoli zásah vyžadující vyslání většího vojska, by býval byl příliš nákladný a nevyplatil by se. I přes skutečnost, že čínští správci využívali k administraci dobytého území místní náčelníky,⁷⁹ kteří si tak mohli vládnout nadále jako v minulosti,⁸⁰ došlo po porážce Nányuè ve vztahu mezi domorodým obyvatelstvem a Čiňany k jisté změně. V porovnání s předchozími vládci byl nyní dřívější volný systém aristokratické hierarchie domorodých náčelníků, spadající pod nadvládu vyšší monarchie, oficiálně nahrazen byrokratickým vztahem založeným na správě soustavy prefektur a okresů. O přijetí spolupráce místní elity s čínským úřednickým aparátem můžeme usuzovat na základě informace o sčítání obyvatel z roku 2 n. l.,⁸¹ jelikož k takovému úkonu bylo zajisté zapotřebí pomoci kmenových náčelníků (TAYLOR 1983: 33). Mezi důležité úkoly náčelníků patřilo zajistit dostatek komodit pro každoroční odvod daní císařskému dvoru, což měl na starosti zdejší čínský úředník. Stávalo se, že se na pozici čínského správce dostal chamtivý jedinec, který zneužíval svých pravomocí a tvrdě vykořisťoval jak místní šlechtu, tak i obyčejný lid, což bylo jednou z příčin které, za příhodných podmínek, často vedly k lidovým povstáním (HHS 116, FÀN 2004: 1713; ĐÀO 2011: 96).

4. 2 Začátek procesu sinizace za dynastie Východní Hàn

V roce 9 n. l. Wáng Mǎng (vládl 9-23 n. l.) uzurpoval moc u hànského dvora a na krátkou dobu se prohlásil císařem dynastie Xīn 新 (LIŠČÁK 2008: 88-90). Jeho převážně neúspěšné správní a hospodářské reformy vyhnaly mnoho obyvatel do

⁷⁹ V čínských pramenech jsou zmiňováni jako *Luòjiàng* 雜將 (*Lačští velitelé*) (SJZ 37, Lí 1996: 1264; HHS 116, FÀN 2004: 1714).

⁸⁰ 諸雜將主民如故 (SJZ 37, Lí 1996: 1264).

⁸¹ Podle tohoto sčítání lidu tehdy žilo ve třech „vietnamských“ komandériích celkem 981 755 lidí, což činilo 72% z celkově sečteného počtu obyvatel v celé prefektuře Jiāozhōu (viz HS 28, BÀN 2004: 735-736).

jižních oblastí, které díky své odlehle poloze zůstaly v době nepokojů relativně bezpečné. Mnoho uprchlíků pocházelo z vládnoucí třídy hanské společnosti a svým příchodem na jih pomohli posílit pozici tamějších hanských úředníků, což znamenalo ještě méně tolerantní přístup vůči místním obyvatelům (TAYLOR 1983: 34).

Stupňující se tendence sinizace domorodého obyvatelstva byla další z příčin, která nakonec vyvrcholila velkou revoltou. Doklad o zintenzivnění procesu počínšřování poskytuje záznam z doby vlády císaře Guāngwǔa 光武 (vládl 25-57 n. l.), prvního panovníka obnovené dynastie Východní Hàn (25-220 n. l.):

錫光為交阯，任延守九真，於是教其耕稼，制為冠履，初設媒娉，始知姻娶，建立學校，導之禮義。(HHS 116, FAN 2004: 1714)

Do čela [komandérie] Jiāozhǐ stanul Xī Guāng 錫光 a správa nad [komandérií] Jiǔzhēn byla svěřena Rèn Yánovi 任延. [Ti], poté naučili [místní lidi] orat pole, zavedli nošení čepic a bot a poučili je o pravidlech sňatku, čímž se [místní obyvatelstvo] poprvé seznámilo s manželstvím. [Pak] nechali postavit školy a vedli je k obřadnosti a smyslu pro náležitost.⁸²

Obyvatelé komandérie Jiǔzhēn spoléhali na dovoz rýže ze severního Jiāozhǐ. Jako příčinu Rèn Yán shledal skutečnost, že hlavní obživou místních obyvatel byl lov a rybolov, proto s úmyslem zvýšit produktivitu zemědělství (a tím schopnost platit daně císařskému dvoru) v komandérii Jiǔzhēn nařídil Rèn Yán zavedení výroby železných nástrojů a jejich následné využití k práci na poli a dohlédl na kultivaci další zemědělské půdy.⁸³ Také z jeho rozkazu byli místní obyvatelé zasvěceni do čínského sňatkového a rodinného systému, přičemž toto opatření mělo usnadnit čínskou administrativu, jejímž základním kamenem byla rodina založená na přísně

⁸² Překlad do češtiny podle TAYLOR 1983: 33.

⁸³ Záznam o těchto reformách je často zmiňován jako doklad o prvním zavedení používání železných nástrojů na území dnešního Vietnamu. Jako argumentaci vůči tomuto tvrzení K. W. Taylor poukazuje na nepravděpodobnost, že by místní obyvatelé začali využívat železných zemědělských nástrojů až v této době, když je jisté, že zdejší obyvatelé byli po dlouhou dobu v kontaktu se zástupci z Nányuè, kde se železných pluhů k orání půdy běžně používalo. Je tudíž těžké uvěřit, že by tyto nástroje nebyly v užívání již za nadvlády království Nányuè (TAYLOR 1983: 35).

kontrolovaném, patriarchálním modelu (TAYLOR 1983: 36). Záznam o těchto reformních krocích čínských správců napovídá, že domorodý koncept uspořádání rodiny na území dnešního Vietnamu byl v této době velmi odlišný od tradičního čínského systému. Právě v tomto období lze nalézt kořeny čínského vlivu na budoucí vietnamskou kulturu a společnost.

K míře zásluh čínských správců je třeba přistupovat obezřetně, jelikož bylo časté, že si svoje úřednické schopnosti velmi přikrášlovali. Činili tak ze silné touhy po odměně v podobě povýšení a převelení do jiných oblastí, přičemž spoléhali na faktor odlehlosti jižních krajín, který téměř znemožňoval ověření pravdivosti jejich hlášení.

4. 3 Povstání sester Trung

S větším nárůstem míry zásahů čínské administrativy do společenského systému domorodého obyvatelstva začalo ve vzájemných vztazích vznikat napětí, které vyvrcholilo na jaře roku 40 n. l. (HHS 116, FÀN 2004: 1714) prvním velkým povstáním proti čínské nadvládě, které je známé pod názvem povstání sester Trung (viet. Hai Bà Trưng).

Dle nejranějších záznamů o této události, které jsou k dispozici v *Hòu Hànshū*, žil v té době v komandérii Jiāozhǐ velmi nebojácný muž jménem Thi Sách (čín. Shī Suǒ 詩索), jehož žena se jmenovala Trung Trác (čín. Zhēng Cè 徵側) a pocházela z linie místních náčelníků *Luòjiàng* (viet. *Lạc tướng*). Tehdejší správce komandérie Jiāozhǐ jménem Sū Dìng 蘇定 (viet. Tô Định), údajně velmi chamtivý a násilný muž, nechal Thi Sáchu pro jeho temperamentní povahu potrestat,⁸⁴ což Trung Trác, ženu velice odvážnou a urputnou, velmi rozlítilo. Posléze se svojí sestrou Trung Nhị (čín.

⁸⁴ Dle *Đại Việt sử ký toàn thư* byl Thi Sách popraven (ĐVSKTT 3, NGÔ 2010: 41). V čínských zdrojích o tom ovšem neexistují žádné doklady. K. W. Taylor podává vysvětlení, že tato interpretace vychází z patriarchální předpojatosti doby, ve které byla sepsána kronika *Đại Việt sử ký toàn thư*. Z tehdejšího pohledu bylo nemyslitelné, aby žena za života svého manžela vedla povstání a stala se královnou (1983: 38).

Zhēng Èr 徵貳) vyvolala rebelii proti čínskému útlaku. Jednalo se o první velké povstání proti čínské nadvládě na území dnešního Vietnamu.

Jak Sū Dìng tak ani správci ostatních oblastí neměli k dispozici dostatečně velké vojsko na potlačení vzpoury a celá rebelie se brzy rozšířila i do dalších částí prefektury Jiāozhōu. Domorodí obyvatelé komandérií Jiūzhēn, Rìnán a Hépǔ se brzy přidali k rebelii, čímž napomohli sestrám Trung k dobytí šedesáti pěti osad; poté se Trung Trác prohlásila královnou a na dva roky byly v Jiāozhǐ a Jiūzhēn zrušeny daně.⁸⁵

Začátkem roku 42 n. l. byl vyslán zkušený generál Mǎ Yuán 馬援 (†49 n. l., viet. Mǎ Việ̄n), aby se vypořádal s bouřlivou situací na jihu hànské říše. Proslulý generál v čele více než desetitisícové armády (HHS 116, FÀN 2004: 1714) postupoval na jih podél pobřeží a na jaře roku 43 n. l. se utábořil nedaleko od centra povstání v Cǒ Loa. Mǎ Yuánovo vojsko dorazilo na území dnešního severního Vietnamu právě na začátku období dešťů, proto vlivem nepříznivého počasí bylo nutné prozatím ofenzívu odložit.

Podrobnější informace o konci povstání jsou zaznamenány v *Đại Việt sử ký toàn thư*, kde se píše, že nedisciplinované povstalecké vojsko při pohledu na Mǎ Yuánovu armádu dostalo strach, čehož si povšimla i Trung Trác, proto se rozhodla na nic již nečekat a dala okamžitý rozkaz k útoku. I přes odlišnosti v několika bodech se středověká vietnamská kronika *Đại Việt sử ký toàn thư* a *Hòu Hànsū* shodují na tom, že sestry Trung utrpěly těžkou porážku a Mǎ Yuánovi se podařilo celé povstání ukončit. Dle čínských zdrojů byly sestry Trung po porážce a zajetí popraveny a jejich hlavy byly poslány na císařský dvůr (HHS 14, FÀN 2004: 657). Středověcí vietnamští historiografové zmiňují, že sestry, kvůli tomu, že je vlastní zbabělé vojsko opustilo, zemřely v bitvě (ĐVSKTT 3, NGÔ 2010: 41). Na záznamu o tomto povstání v *Đại Việt sử ký toàn thư* je patrný vliv patriarchální předpojatosti, která ve společnosti panovala v době sepsání této kroniky. Neúspěch povstání je zde přisuzováno víceméně tomu,

⁸⁵ 交趾九真二郡民二歲調賦 (SJZ 37, Lí 1996: 1264).

že povstání vedly ženy, byť samotné sestry Trung jsou vykreslovány v hrdinném světle.⁸⁶

Generál Mǎ Yuán se následně nalodil a vydal se s vojskem po zbytek roku 43 n. l. vyhladit i ty z řad povstaleckého vojska, kteří prchli po prohrané bitvě dále na jih do komandérie Jiūzhēn. Čínská armáda se při tomto tažení dostala až do oblasti dnešní vietnamské provincie Nghê An.

4. 4 Důsledky povstání sester Trung

Centrum povstání - oblast okolo Cǒ Loa - bylo z bezpečnostních důvodů rozděleno do dvou okresů; dalším důvodem byla snaha o vymazání povědomí o politickém odkazu tohoto místa z minulosti (TAYLOR 1983: 45). V *Hòu Hànshū* v kapitole životopisu generála Mǎ Yuána se lze také dočíst:

援所過輒為郡縣治城郭，穿渠灌溉，以利其民。(HHS 14, FÀN 2004: 657)

Kudy [Mǎ] Yuán projížděl, tam ustanovil komandérie a okresy, aby [jejich úředníci] spravovali [zdejší] opevněná města a přilehlé okolí a nechal vyhloubit zavlažovací kanály, které byly ku prospěchu všeho [místního] lidu.⁸⁷

Z této pasáže K. W. Taylor usuzuje (1983: 45-48), že oproti období před povstáním sester Trung se na znovu dobytém území komandérií Jiūzhēn s Jiāozhǐ natrvalo usadili čínští vojáci-zemědělci, jelikož městské hradby by nepředstavovaly účinnou obranu bez stráží. Zároveň museli být schopni se i uživit, neboť nebylo možné se spoléhat na dodávku potravin od místních lidí, ke všemu v době bezprostředně následující po vyčerpávajícím prohraném povstání. Přidělení půdy zavlažované nově vybudovaným systémem kanálů pozitivně motivovalo čínské vojáky, aby se zde natrvalo usídlili.

⁸⁶ Existují i lidové verze, podle kterých sestry Trung spáchaly sebevraždu skokem do řeky (TAYLOR 1983: 40).

⁸⁷ Překlad do češtiny podle TAYLOR 1983: 45.

Většina místní šlechty zemřela v bitvách, ovšem nezaničila zcela. Přeživším náčelníkům kmenů Lạc Việt generál Mǎ Yuán daroval život pod podmínkou, že jako úředníci na nižších postech budou dodržovat hànský systém správy. Jedním z důvodů, který Mǎ Yuána vedl k tomuto kroku, byla skutečnost, že neměl dostatek čínských přistěhovalců pro zaplnění všech úřednických funkcí na úrovni komandérií a okresů.

Po zakončení celé kampaně se na jaře roku 44 n. l. Mǎ Yuán vydal zpět na sever do hlavního města dynastie Východní Hàn Luòyángu, kde se mu dostalo náležitého hrdinského uvítání.

Úspěšné vojenské tažení na jih proti sestram Trung znamenalo definitivní konec svérázné kultury lạc việtského lidu. Hlavní dopady působení generála Mǎ Yuána na území pozdějšího Vietnamu a jeho obyvatele byly dva. Za prvé, pevně ustanovil úřednickou správu komandérií a okresů dle čínského vzoru. Za druhé, přivedl na toto území čínské přistěhovalce, kteří po asimilaci s místním obyvatelstvem vytvořili základ pro pozdější vietnamské rodiny s čínským původem. Toto etnické splývání usnadňovalo přejímání technik pokročilé čínské výroby i vzdělanosti místním obyvatelstvem (VASILJEV 1999: 106). Od počátku našeho letopočtu se zvýšila výroba železa a oceli, rozšířila se orba a vláčení za pomoci buvola a jiné zemědělské techniky. Obyvatelé komandérií Jiāozhǐ a Jiūzhèn poznali výrobu papíru, porcelánu a keramiky s glazurou. Šíření vědomostí a technik probíhalo i opačným směrem. Číňané se od Lạc Việtů naučili pěstovat dvě úrody rýže ročně, vyrábět cukr ze třtiny a zdobit dřevěné výrobky vykládáním perletí.

5. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY

Archeologické objevy z oblasti Lǐngnán z doby před příchodem qínské a hànské armády představují téměř výhradně pouze pohřební nálezy (ALLARD 2006, HIGHAM 1989). Ve zhruba dvou set vertikálních hrobových jamách datovaných do 6. až 3. století př. n. l. se našla užitková keramika, bronzové nástroje, zbraně a menší množství propracovaných bronzových nádob a zvonů, přičemž se jednalo o kopie či import ze státu Chǔ či dalších území v centrální a severní Číně. Americký archeolog F. Allard se vzhledem k výskytu propracovanějších předmětů v bohatších hrobkách a nálezů artefaktů v provedení místního stylu domnívá, že zde existovaly spíše jakési lokální elity, které napodobovaly severní styl dekorace, než přímá přítomnost chüských úředníků (ALLARD 2006: 238). Archeologické výzkumy tedy podporují teorii založenou na písemných záznamech (viz SJZ 37, LÍ 1996: 1264; HHS 116, FAN 2004: 1714), že na území Vietnamu v této době existovala jistá náčelnictví v čele s dědičnou elitou.

Objevení mnoha architektonických pozůstatků z doby dynastie Hàn, jako je například tzv. Nányuèský palác, který se nachází v centru dnešního Kantonu, dokládá trvalé čínské osídlení mnoha míst v oblasti jižní Číny. Vykopávky prozatím objevily zahradu o rozloze zhruba čtyř tisíc metrů čtverečních s jezírkem. Na některých tamějších kamenných deskách byly nalezeny vytesané znaky včetně znaku pān 番, prvního znaku z názvu hlavního města království Nányuè Pānyú (viz ALLARD 2006: 238). Také identifikace zbytků dva metry široké obranné zdi z raného období dynastie Západní Hàn poblíž města Lèchāng 樂昌 na severu provincie Guǎngdōng odpovídá záznamům trvalejší přítomnosti čínského obyvatelstva.

Archeologické objevy hrobek a předmětů náležející do doby po Mǎ Yuánově tažení potvrzují písemné záznamy o dané době. Hrobky hànského typu, které byly na základě zbytků hrobové výbavy (bronzové hroty kopí, hliněné modely domů) datovány do tohoto období (HIGHAM 1989: 292), jsou v souladu s údaji o četnějším usazování čínských obyvatel na území dnešního severního Vietnamu v období dynastie Východní Hàn. Další nalezené předměty dokládají zintenzivnění čínského

kulturního vlivu. Mezi tyto předměty, které jasně vykazují čínský původ a vliv, patří mince z doby vlády Wáng Mǎnga navlečené na provazech, vázy, bronzové třínožky, konvice, kovová zdobená zrcadla, šperky a další. Některé neobvyklé nádoby ovšem poukazují na skutečnost, že dědicové svébytné đôngsonské kultury stále mezi místními obyvateli přežívali a byli činní v kovolitectví (HIGHAM 1989: 294). Míšení čínských vlivů s lokálními prvky dokazuje například nález obzvláště zajímavé bronzové lampy s lidskou postavou ve stylu a oděvu, které jsou evidentně místního původu.⁸⁸

⁸⁸ Viz obrazová příloha D.

6. ZÁVĚR

V rámci vytyčeného cíle této práce byly na základě dostupných primárních pramenů a sekundární literatury v předchozích kapitolách popsány vztahy mezi Čínou a územím Vietnamu v období dynastií Qín a Západní Hàn.

Jak se lze dočíst ve vietnamské středověké kronice *Đại Việt sử ký toàn thư* a sbírkách povídek, sami Vietnamci a jejich předkové vnímají čínský národ a styky s ním jako neodmyslitelnou součást své historie. Už v pověstech zasazených do nejstarších dob se objevují postavy s čínským původem, které svým příchodem výrazně ovlivnily další osudy obyvatel území dnešního severního Vietnamu. O panovníkovi prvního doloženého státního útvaru Âu Lạc v deltě Rudé řeky Thục Phánovi existuje teorie, že byl potomkem čínského státu Shǔ. Vietnamští badatelé ovšem tuto tezi, zřejmě z důvodu rivalského vztahu mezi současnou VSR a ČLR, odmítají.

Do období před dobytím území dnešního severního Vietnamu čínskými vojsky se datují tzv. đôngsonské bubny, které naznačují, že politické uspořádání na tomto území představoval systém náčelnictví. Archeologické nálezy v hrobkách z doby đôngsonské kultury a v povodí Rudé řeky se shodují s písemnými záznamy o kontaktu království Âu Lạc s čínskou říší. V hrobkách se našly mince, zbraně, bronzové nádoby a rukojeti, které byly inspirovány čínským stylem. Povodí Rudé řeky zas odhalilo radlice, šípy do kuší a další zbraně čínského typu.

O roku zániku království Âu Lạc nepadá v současné době shoda. V dobových pramenech se bohužel neuvádí explicitní údaj a ani archeologické objevy, které jinak vesměs potvrzují informace z písemných zdrojů, zatím neposkytly a zřejmě ani v budoucnu nebudou schopny poskytnout přesný rok obsazení království Âu Lạc čínským vojskem, neboť časový rozdíl obou prosazovaných letopočtů 207 př. n. l. a 179 př. n. l. je pouhých 28 let. Nicméně určení přesného roku není z hlediska cíle této práce podstatné. S jistotou lze říci, že ať už dříve či později území dnešního Vietnamu bylo obsazeno čínským generálem Zhào Tuō a tím se jeho obyvatelé dostali do područí státu Nányuè.

V této souvislosti je pozoruhodné, jakým způsobem se v moderní době proměnil náhled na postavu generála Zhào Tuōa. Do poloviny 20. století byl celý rod slavného generála považován za oficiálně uznanou panovnickou dynastii vietnamské historie. Od druhé poloviny 20. století lze v publikacích vietnamských badatelů vysledovat, že Zhào Tuō a celá jeho šlechta jsou považováni za cizince, kteří sice měli svůj nemalý podíl na obraně obyvatel komandérií Jiāozhǐ a Jiūzhèn proti expanzivní politice dynastie Hàn, avšak činili tak pouze ve snaze chránit si své separátní panství. Je zde jistá pravděpodobnost, že důvodem obratu ve vnímání této pro vietnamský národ každopádně významné historické postavy jsou politické události mezi VSR a ČLR od druhé poloviny 20. století.

Hlavní cíl čínské správy v komandériích Jiāozhǐ, Jiūzhèn a Rìnnán zůstával i po dobytí Nányuè hànskými vojsky v roce 111 př. n. l. stále stejný - především zájem o luxusní exotické zboží. V očích severních obyvatel čínské říše tento region představoval politicky i kulturně odlehlou oblast nakaženou malárií, kam byli posíláni do vyhnanství zločinci a vysíláni na službu vojáci. Čínští přistěhovalci tu byli v menšině a dvorem ustanovení hànští úředníci nezřídka byli v případě nepokojů nuceni se spoléhat na vojsko kmenových náčelníků. Tendence počínšťování tudíž ze začátku nebyla tak silná a až do začátku našeho letopočtu si místní vládcové stále mohli spravovat svá dědičná panství dle místních zvyků. Počínaje nástupem dynastie Východní Hàn proces počínšťování obyvatel odlehlého jihu zesílil. Jako reakce na tuto skutečnost následně vypuklo velké povstání vedené sestrami Trung, které bylo krvavě potlačeno vojskem pod vedením generála Mǎ Yuána.

I když odpor lidu proti čínské přítomnosti po porážce sester Trung načas utichl, zanedlouho začal znova propukát. Než roku 248 n. l. vypuklo další velké povstání, v jehož čele opět stála žena, známá jako paní Triệu, neexistovala generace, která by se nestala přímým nebo nepřímým svědkem ozbrojeného odporu proti cizí nadvládě. Z generace na generaci se předávalo vědomí etnické svébytnosti, původní samostatnosti a odporu proti nadvládě a asimilaci (VASILJEV 1999: 90). Od této doby až do vyhnání Číňanů a vytvoření prvního nezávislého státu roku 938 n. l. úsilí

předků dnešních Vietnamců o zachování vlastní kulturní identity šlo ruku v ruce se základním problémem jejich samotné fyzické existence. Předky dnešních Vietnamců tedy po potlačení první velké vzpoury proti čínskému útlaku čekala ještě dlouhá cesta k nezávislosti, proto se lidová tradice vědomí národní jednoty promítla do hluboké minulosti a vytvořila heroický mýtus o nezlomné síle lidového společenství v boji proti krutému nepříteli.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Edice pramenů:

- BĀN, Gù 班固. *Èrshísì shǐ quányì* 二十四史全譯: *Hànshū* 漢書 [Kompletní překlad 24 dynastických kronik: Dějiny dynastie Hàn]. Ed. Jiālù Xǔ 嘉璐許. Shànghǎi: Hànyǔ dà cídiǎn chūbǎnshè, 2004.
- FÀN, Yè 范曄. *Èrshísì shǐ quányì* 二十四史全譯: *Hòu Hànshū* 後漢書 [Kompletní překlad 24 dynastických kronik: Dějiny dynastie Pozdní Hàn]. Ed. Jiālù Xǔ 嘉璐許. Shànghǎi: Hànyǔ dà cídiǎn chūbǎnshè, 2004.
- LÊ, Tắc. *An Nam chí lược* 安南志略 [Anály An Namu]. Nhà xuất bản Lao Động: Hà Nội, 2009.
- LÍ, Dào Yuán 酈道元. *Shuǐjīng zhù quányì* 水經注全譯 [Úplný překlad Komentáře ke Knize vod]. Přel. Qiáoyì CHÉN 桥驿陈. Guìyáng: Guìzhōu rénmín chūbǎnshè, 1996.
- LIÚ, Ān 劉安. *Huáinán hóngliè jíjiě* 淮南鴻烈集解 [Sebrané komentáře k Velkému dílu mistra z Huáinánu]. Ed. Wéndiǎn LIÚ 文典劉 a kol. 2 svazky. Běijīng: Xīnhuá shūjú chūbǎn fāxíng, 2006.
- NGÔ, Sĩ Liên. *Đại Việt sử ký toàn thư* 大越史記全書 [Kompletní historie Đại Việtu]. Ed. Xuân Dũng NGUYỄN. Hà Phát: Khoa Học Xã Hội, 2010.
- PHAN, Thanh Giản a kol. *Khâm Định Việt Sử Thông Giám Cương Mục* 欽定越史通鑑綱目 [Císařem zadáný souhrnný přehled dějin Việtu]. Hà Nội: Nhà xuất bản giáo dục, 1998.
- SĪMǎ, Qiān 司馬遷. *Èrshísì shǐ quányì* 二十四史全譯: *Shǐjì* 史記 [Kompletní překlad 24 dynastických kronik: Zápisy historika]. Ed. Jiālù Xǔ 嘉璐許. Shànghǎi: Hànyǔ dà cídiǎn chūbǎnshè, 2004.
- *Shísānjīng zhùshū* 十三經註疏 [Třináct klasických knih a komentářů]. Díl I, II. Běijīng : Zhōngguó shūjú, 1983.

- TRẦN, Thế Pháp. *Lĩnh Nam chích quái* [Podivuhodné příběhy z Jižní země]. TP. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Trẻ, 2011.
- *Việt sử lược* 越史略 [Stručné dějiny Vietu]. Ed. Văn LÊ. Přel. Quốc Vương TRẦN. Huế: Nhà xuất bản Thuận Hóa, 2005.
- WÁNG, Shòuqiān. 王守谦. *Zhànguó cè quányì* 战国策全译 [Kompletní překlad Intriků Válčících států]. Guìyáng: Guìzhōu rénmin chūbǎnshè, 1992.

Sekundární literatura:

- ALLARD, Francis. *Frontiers and Boundaries: The Han Empire from its Southern Periphery*. In: Miriam T. STARK. *Archaeology of Asia: from 10,000 B.C. to the fall of Angkor*. Malden, MA: Blackwell Pub, 2006. Str. 233-254.
- ĐÀO, Duy Anh. *Lịch sử Việt Nam: từ nguồn gốc đến thế kỷ XIX* [Dějiny Vietnamu: od počátku do 19. století]. Nhà xuất bản khoa học xã hội: Hà Nội, 2011.
- ĐÀO, Duy Anh. *Lịch sử cổ đại Việt Nam* [Dějiny starověkého Vietnamu]. Nhà xuất bản văn hóa thông tin: Hà Nội, 2005.
- HALL, Daniel George Edward. *A History of South-East Asia*. London: Macmillan, 1955.
- HIGHAM, Charles. *The Archaeology of Mainland Southeast Asia: from 10,000 B.C. to the fall of Angkor*. New York: Cambridge University Press, 1989.
- HLAVATÁ, Lucie a spol. *Dějiny Vietnamu*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- HLAVATÁ, Lucie, Ján IČO a Mária STRAŠÁKOVÁ. *Slovník vietnamské literatury*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011.
- HUỲNH, Công Bá. *Lịch Sử Việt Nam Cổ Trung Đại* [Starověké a středověké dějiny Vietnamu]. Huế: Nhà xuất bản Thuận Hóa, 2011.

- CHAPUIS, Oscar. *A History of Vietnam: From Hong Bang to Tu Duc*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1995.
- LARY, Diana. *The Tomb of the King of Nanyue - The Contemporary Agenda of History: Scholarship and Identity*. In: *Modern China* 22, 1996. Str. 3-27.
- LIŠČÁK, Vladimír. *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri, 2008.
- LOEWE, Michael. *A Biographical Dictionary of the Qin, Former Han and Xin Periods: (221 BC - AD 24)*. Leiden: Brill, 2000.
- MASATO, Yoshikai. *Ancient Nam Viet in Historical Descriptions*. In: OOI, Keat Gin. *Southeast Asia: a historical encyclopedia, from Angkor Wat to East Timor*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2004. Str. 934.
- PRŮŠEK, Jaroslav. *Slovník spisovatelů: Asie a Afrika*. 1. vyd. 2 sv. Praha: Odeon, 1967.
- S'-MA, Čchien. *Kniha vrchních písařů: výbor z díla čínského historika*. Ed. Olga LOMOVÁ. Přel. Timoteus POKORA. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2012.
- SIMA, Qian. *Records of the Grand Historian: Han Dynasty I*. Přel. Burton WATSON. Hong Kong [u.a.]: Columbia Univ. Press, 1993.
- SIMA, Qian. *Records of the Grand Historian: Han Dynasty II*. Přel. Burton WATSON. Hong Kong [u.a.]: Columbia Univ. Press, 1993.
- SŁUPSKI, Zbigniew a Olga LOMOVÁ. *Úvod do dějin čínského písemnictví a krásné literatury: Díl II. - Dynastie Qin a Han*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2009.
- TÁN, Qíxiāng (ed.). *Zhōngguó lìshǐ dìtú jí - dì'èrcè: Qín, Xī Hàn, Dōng Hàn shíqī* 中国历史地图集 - 第二册: 秦、西汉、东汉时期 [Historické mapy Číny - druhý svazek: období Qín, Xī Hàn, Dōng Hàn.] Běijīng: Zhōngguó dìtú chūbǎnshè, 1996.
- TAYLOR, Keith Weller. *The Birth of Vietnam*. Berkeley, Calif. u.a: University of California Press, 1983.

- TRẦN, Trọng Kim. *Việt Nam sử lược* [Stručné dějiny Vietnamu]. Hà Nội: Nhà xuất bản khoa học xã hội, 2011.
- TWITCHETT, Denis C., Michael LOEWE (eds.). *The Cambridge History of China: Volume 1 The Ch'in and Han Emipers 221. B. C. - A. D. 220*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978-.
- VASILJEV, Ivo. *Za dědictvím starých Vietů*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1999.
- WILKINSON, Endymion Porter. *Chinese History: a Manual. Rev. and enl.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000.
- YÚ, Tiānchì 余天焯 a kol. *Gǔnányuè Guóshǐ 古南越国史* [Historie starého Nányuè]. Nánning: Guǎngxī rénmin chūbǎnshè, 1988.
- ZHĀNG, Róngfāng 张荣芳 a Miǎozhāng HUÁNG 淼章黄. *Nányuè guóshǐ 南越国史* [Historie státu Nányuè]. Guǎngzhōu: Guǎngdōng rénmin chūbǎnshè, 1995.

Slovníky a databáze

- <http://ctext.org/> (databáze staročínských textů Donalda Sturgeona „The Chinese Texts Project“).
- <http://tls.uni-hd.de/> („Thesaurus Linguae Sericae“, analytický slovník klasické čínštiny s databází staročínských textů a jejich překlady).

PŘÍLOHY

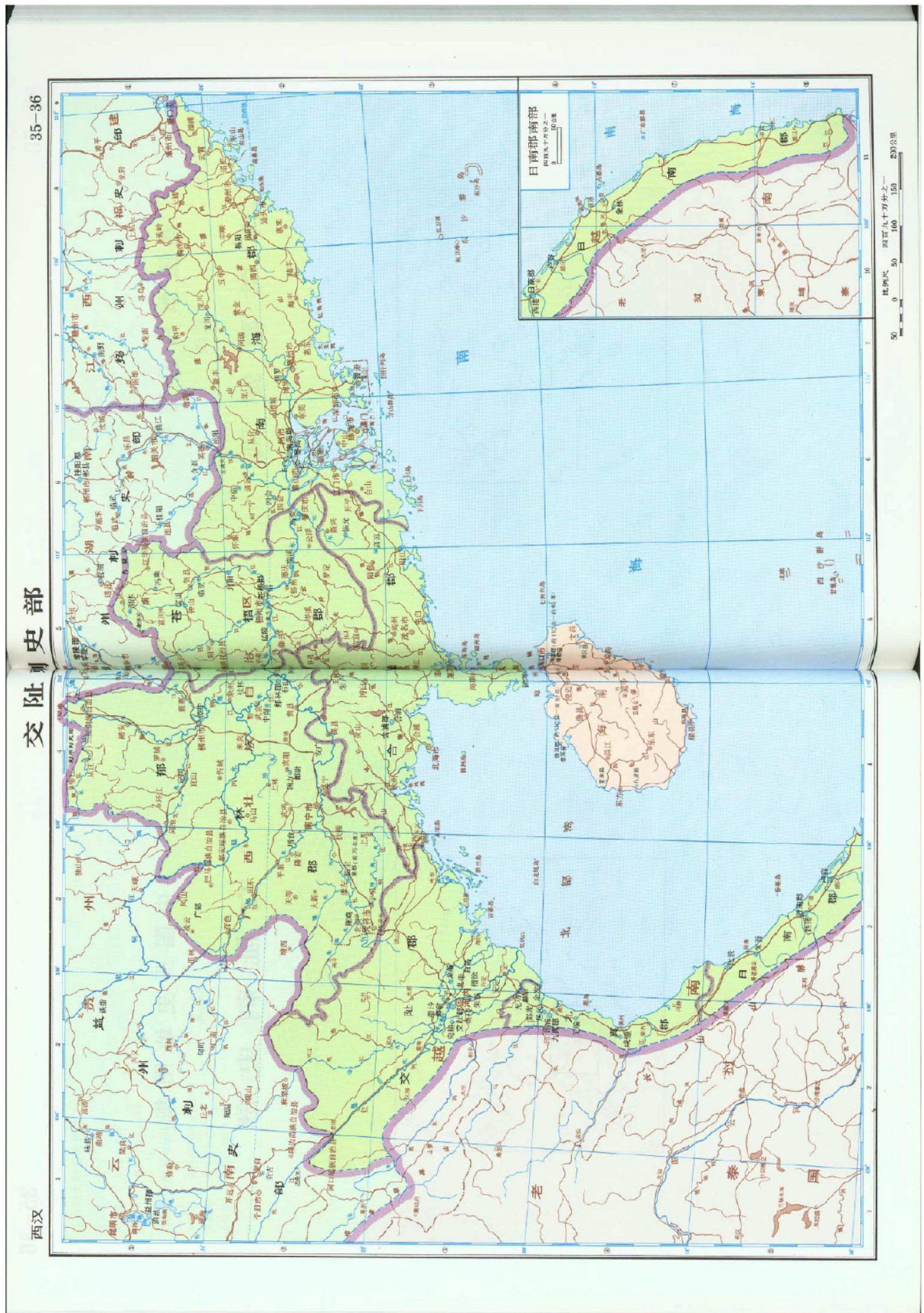
A) Mapa jižní Číny za dynastie Qin

(dle TÁN 1996: 11-12)

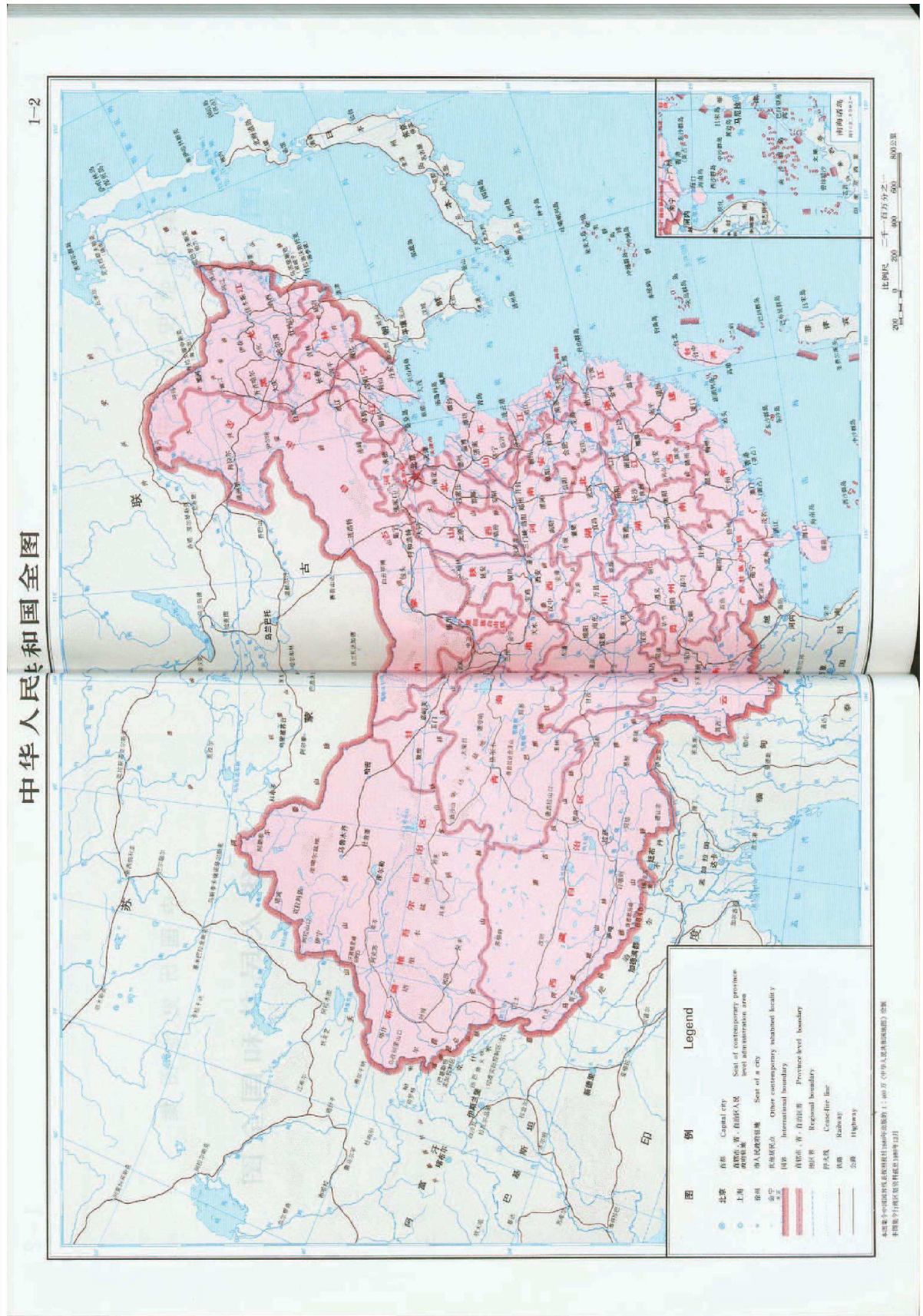
B) Mapa prefektury Jiāozhōu za dynastie Západni Hàn

(dle TÁN 1996: 35-36)

C) Mapa současné ČLR

(dle TÁN 1996: 1-2)

D) Místní lampa z Jiāozhǐ z období po roce 43 n. l.

(dle HIGHAM 1989: 295)

